INV. №

АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН!

ИНСОН ва ҚОНУН

2002 йил 19 НОЯБР сешанба
№ 46 (302)
Сотувда эркин нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

1996 йилнинг январидан нашр этилади

Iftixor

ИСТИҚЛОЛ РАМЗИ

Заҳматкаш халқимиз неча асрлар давомида орзу қилган озодлигига эришиб, мана, ўн бир йилдан буён ўзининг мустақиллигини, ҳуррриятини жумлаи жаҳонга кўз-кўз этиб келмоқда. Бугун дунё аҳли халқимизнинг ҳеч бир бошқа миллатларга ўхшамаган урф-одатларимиз, анъаналаримиз, маданиятимиз ва санъатимиз бор эканини кўриб ҳайратга тушаётир. Ана шундай бир улкан халқ, улкан мамлакатнинг осмоний-жаннатий рангдаги туғи — байроғи жаҳоннинг бир неча ўнлаб мамлакатида ҳилпирай бошлади. Яна энг муҳим жиҳати — байроғимиз бир неча йилдирки, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти биносида ҳилпираб турибди.

Давлатимиз рамзи бўлмиш байроғимиз хусусида сўз очар эканмиз, аввало, унинг ўрни, моҳияти, тарихий келиб чиқиши ҳақида ҳам билиб олиш ҳар биримизнинг фуқаролик бурчимиз ҳисобланади. Зеро, ҳар бир давлат ва жамият ҳаётидаги бу рамзнинг ўрни ва аҳамияти бўлакчадир. Тарихдан маълумки, одамлар ўз юрти байроғи, бир сиқим тупроғи учун жонини берган, кўкракларини найзага тутишган. Шунингдек, ана шу байроқлари шарафини, мамлакати шон-шавкатини турли соҳада дунёга ёйишда ҳам юрак қўрларини беришга тайёр турганлар.

Айтиш жоизки, давлат байроғи, унинг ранги, тузилиш ва мазмуний нишонлари ихтиёрий тарзда белгиланмайди. Улар маълум рамзий аҳамиятга эга ва ана шу давлатнинг куч-қудрати, ғурури, яна бир муҳим жиҳати — халқининг қалби, руҳоний дунёсини ўзида акс эттиради.

Мустақил Ўзбекистон Республикасининг **"Давлат байроғи тўғрисида"**ги Қонуни 1991 йил 18 ноябрда Олий Кенгаш томонидан тасдиқланган.

Мамлакатимизнинг давлат байроғи муқаддас ва дахлсиздир. У давлат муассасалари, элчихоналар, консулликлар, миссиялар, божхоналар ва шунга ўхшаш идоралар биноси пештоқида кўтарилади. Қонунда кўрсатилганидек, байроғимиз халқаро майдонда Ўзбекистон Республикаси делегацияларининг хорижий мамлакатларга сафари чоғида, халқаро ташкилотлар, конференциялар, жаҳон кўргазмалари, спорт мусобақаларида кўтарилиб, юртимизни улуғлайди. Юртимиз байроғи Президент девони, Олий Мажлис, Вазирлар Маҳкамаси, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва ҳукумати, маҳаллий Кенгашлар ва республика доимий ваколатхоналари биноларида кўтарилади. Қонунда байроқ кўтариладиган жойлар ва унинг кўтарилиш вақтлари тўғрисида аниқ меъёрлар белгиланган. Шунингдек, Давлат байроғининг ҳажми, тузилиши, ранги, тасвири ҳақида аниқ ёзиб қўйилган. Мамлакатимиз Давлат байроғи — байроқнинг бутун узунлиги бўйлаб ўтган тўқ мовий, оқ, ранг ва тўқ яшил рангли учта эндан таркиб топган тўғри тўртбурчак шаклидаги матодир.

Байроқнинг узунлиги 250, кенглиги 125 сантиметрга тенг. Мовий, оқ ва яшил рангли энларнинг кенглиги бир хил. Ҳар бир эн 40 сантиметрга тенгдир. Байроқнинг ўртасидаги оқ рангли эннинг четларидан кенглиги 2,5 сантиметрга тенг қизил ҳошиялар ўтказилган.

Байроқнинг юқори қисмидаги мовий рангли эннинг юз ва орқа томонидан дастага яқин жойида оқ рангли янги ой ҳамда унинг ёнида ўн иккита оқ рангдаги беш қиррали юлдуз тасвирланган.

Янги ой ва юлдузларнинг тасвири мовий рангли юқори эннинг ўртасида 70х30 сантиметрга тенг тўғри тўртбурчакка сиғадиган қилиб жойлаштирилган.

Янги ой вертикал ҳолатда дўнг томони дастага қаратилган, дастадан 20 сантиметр масофада жойлаштирилган бўлиб, диаметри 30 сантиметрли доирага сиғади.

Юлдузлар диаметри 6 сантиметрли доирага тенг. Доиралар орасидаги масофа эса 6 сантиметр. Юлдузлар узунасига ва тиккасига қуйидаги тартибда жойлашади: юқори қаторда учта, ўрта қаторда тўртта ва қуйи қаторда бешта. Қуйи қатордаги юлдузлар янги ойнинг пастки учидан 3,5 сантиметр масофада жойлашади.

Юртимиз Давлат байроғининг рамзи сарҳадлари қадимда мавжуд бўлган давлатлар билан тарихан боғлиқлигини англатади ҳамда мамлакатимизнинг миллий-маданий анъаналарини ўзида мужассамлаштиради.

Байроқдаги ҳар бир ранг чуқур мазмунга эгалигини таъкидлаш жоиз. Маълумки, мовий ранг тириклик мазмуни акс этган мангу осмон ва обиҳаёт рамзи саналади. Уни шарқда алоҳида ардоққа эга бўлган буюк бобомиз Амир Темур ҳам ўз давлат туғи учун танлаган эди.

Оқ ранг — муқаддас тинчлик рамзи бўлиб, у кун чароғонлиги ва поклик, коинот ёритқичлари билан уйғунлашиб кетади. Байроқдаги оқ ранг беғуборлик, софлик, орзу ва хаёллар тозалиги, ички гўзалликка интилишнинг тимсолидир.

Қизил чизиқлар — вужудимизда жўшиб оқаётган ҳаётий қудрат ирмоқлари ҳисобланади.

Яшил ранг-табиатнинг янгиланиш рамзи, юртимизнинг саҳоватли ва табаррук тупроғи, гўзал табиати тимсоли.

Ярим ой тасвири кўп асрлик тарихий анъаналаримиз билан боғлиқ. Байроқдаги ўн икки юлдуз барча руҳоний, илоҳий тимсол саналган тарихий анъаналаримиз, қадимий қуёш йилномамизга бевосита алоқадордир. Ярим ой ва юлдузлар мусаффо осмон — тинчликнинг ифодаси. 12 та юлдуз тасвири — қадимдан мукаммаллик, баркамоллик тимсоли.

"Давлат байроғи тўғрисида"ги Қонуннинг 7-моддасида кўрсатилишича, Ўзбекистон Республикасининг байроғи билан бир вақтда бошқа давлатнинг байроғи кўтарилса, мамлакатимиз Давлат байроғи (бинонинг олд томонига қараб турганда) ўнг, бошқа давлат байроғи чап томондан кўтарилмоғи керак.

Юртимиз Давлат байроғи билан бир вақтда бир неча давлатлар байроқлари кўтарилганда мамлакатимиз Давлат байроғи алоҳида, қолганлари эса ўзбек алфавити бўйича кўтарилади.

Ўзбекистон Республикасининг Давлат байроғи бошқа давлатларнинг байроқлари билан бир хил баландликда жойлаштирилиши керак.

Мамлакатимиз Давлат байроғи биноларнинг асосий кириш жойи ёки бунинг учун мақбул бўлган бошқа жойда ёхуд тегишли тутқичи бўлган даста, ё бўлмаса флагштогда байроқнинг дастаси бинонинг олд томони билан 45 градусли бурчак ҳосил қиладиган тарзда кўтарилади.

Кўтарилиб қўйилган Давлат байроғининг матоси ердан камида 2,5 метр баландликда бўлиши керак.

Юртимиз Давлат байроғи ва унинг тасвири катта-кичиклигидан қатъи назар, ҳамма вақт **"Давлат байроғи тўғрисида"**ги Қонунга илова қилинган рангли ва схематик тасвирга аниқ мос бўлиши керак.

Мамлакатимиз фуқаролари, шунингдек, Ўзбекистонда яшаётган бошқа шахслар юртимиз Давлат байроғини ҳурмат қилишлари шарт.

Давлатимиз байроғини беҳурмат қилганлик қонунларда белгиланган тартибда жазоланади.

Юртбошимиз ҳақли равишда таъкидлаганидек, **давлатимиз рамзлари — байроқ, тамға, мадҳия Ўзбекистон халқининг шон-шарафи, ғурури, тарихий хотираси ва интилишларини ўзида мужассамлаштирди. Мана шу рамзларни эъзозлаш ўзининг қадр-қимматини, ўз мамлакати ва шахсан ўзига бўлган ишончни мустаҳкамлаш демакдир.**

Ҳайдарали МУҲАМЕДОВ,
юридик фанлари номзоди

Ички ишлар вазирлиги академиясида Бош Қомусимизнинг 10 йиллигига бағишлаб, "Конституция ва фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг долзарб муаммолари" мавзусида илмий-амалий анжуман ўтказилди.

* * *

Пойтахтимиздаги Халқаро ҳамкорлик марказида "Пахта-иқтисодий ўсиш манбаи, Ўзбекистон-2002" мавзусида халқаро анжуман бўлиб ўтди.

* * *

Тошкентда Марказий Осиё минтақавий экологик маркази бошқарувчилар кенгашининг йиғилиши бўлиб ўтди.

* * *

Вазирлар Маҳкамасининг фармойишига биноан шу йилнинг 15 ноябридан мамлакатимизда "Ёнғин хавфсизлиги ойлиги" бошланди.

* * *

Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети ҳуқуқий тадқиқотлар марказида ҳуқуқ-интернет маркази очилди.

* * *

Олий Мажлис Кенгашининг "Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ўнинчи сессиясини чақириш тўғриси"даги қарори қабул қилинди. Унга кўра навбатдаги сессия 2002 йил 12 декабр куни Тошкентда чақирилади.

* * *

АҚШнинг йирик сиёсий-иқтисодий маркази Нью-Йоркда икки сайёҳ зудлик билан касалхонага ётқизилди. Уларда вабо хасталиги белгилари аниқлангач, бу хабар шаҳарда катта ваҳима кўтарилишига сабаб бўлди.

ДЎСТОНА ҲАМКОРЛИК

Xabar

Мамлакатимиз ва Хитой Халқ Республикаси ҳукуматларининг ўзаро келишувига мувофиқ, Хитой Халқ Республикаси ҳукумати томонидан Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига 5 миллион юань миқдоридаги компьютер ускуналари ва жиҳозлари бепул етказиб берилди.

Шу йил 15 ноябр куни Адлия вазирлигида мазкур келишувга биноан келиб тушган компьютер ускуналари ва жиҳозларини Хитой Халқ Республикаси элчихонаси вакиллари иштирокида расмий топшириш маросими бўлиб ўтди.

Маросимда Адлия вазири ўринбосари П. Саматов миннатдорчилик билдириб, Хитой ҳукумати томонидан берилган ускуналар адлия идораларини замонавий компьютер аппаратида маҳаллий компьютер тармоғини шакллантиришга йўналтирилишини, бу эса ўз навбатида вазирлик фаолияти самарадорлигини янада ошириш, адлия идоралари иши сифатини сезиларли даражада кўтаришга имкон яратишини таъкидлади.

Адлия вазирлиги
Матбуот хизмати

Konstitutsiya va biz

ЭРКИН ФАОЛИЯТ КАФОЛАТИ

Мамлакатимизнинг асосий қонуни бўлган Конституциямиз фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини тўлиқ кафолатлайди. Хусусан, Конституцияда ҳар бир фуқаронинг ўзи истаган тарзда эркин фаолият юритиш ҳуқуқи ўз ифодасини топган. Ана шундай эркин фаолият турларидан бири тадбиркорлик ҳисобланади. Ҳозирги пайтда мамлакатимизда тадбиркорлик фаолиятига кенг имкониятлар яратилмоқда. Бу имкониятлар Бош қомусимизда ўзининг ҳуқуқий асосига эга экани билан янада аҳамиятлидир. Мисол тариқасида айтадиган бўлсак, Конституциянинг барча давлат идоралари, жамоат бирлашмалари ва мансабдор шахслар фуқароларга уларнинг ҳуқуқлари ва манфатларига дахлдор бўлган ҳужжатлар, қарорлар ва бошқа материаллар билан танишиб чиқиш имкониятини яратиб бериши лозимлиги қайд этилган. Давлат идоралари томонидан қабул қилинган фуқароларнинг ҳуқуқи ва манфаатларига дахлдор ҳуқуқий қоидалар билан уларни таништириши лозимлиги, айниқса, тадбиркорлар учун жуда муҳим. Шу боис Конституциянинг 83-моддасида «қабул қилинган қонунларнинг ва бошқа норматив ҳужжатларнинг матбуотда эълон қилиниши улар қўлланилишининг мажбурий шартидир", деб белгилаб қўйилган.

Мамлакатимиз фуқароларининг ҳар хил жамоат бирлашмаларига уюшиш, оммавий ҳаракатларда иштирок этиш ҳуқуқининг Конституцияда (34-модда) белгиланиши бошқалар қатори тадбиркорларга ҳам ҳархил ташкилий-ҳуқуқий шаклдаги уюшмалар (ассоциациялар, жамиятлар ва бошқалар)га бирлашиш ҳуқуқини беради. Бундай уюшмалар тадбиркорларнинг хоҳиш-иродасини ифода этишнинг ўзига хос шакли булиб ҳисобланади.

Шунингдек, асосий қонунимизда ҳар бир шахсга бевосита ўзи ва бошқалар билан биргаликда ваколатли давлат идоралари, муассасалари ёки халқ вакилларига ариза, таклиф ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқи берилгани, тадбиркор фуқароларнинг давлат идоралари билан ҳамкорликда иш олиб бориши ва шунинг натижасида тадбиркорлик фаолиятининг муайян даражада ривожланишига хизмат килади. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, Конституциямизнинг 36-моддасида юртимизда биринчи марта фуқароларнинг мулкка бўлган ҳуқуқи қонун даражасига кўтарилди. Бу ҳуқуқ фуқароларнинг мулкка бўлган муносабатини жиддий равишда ўзгартириш ва тадбиркорликни ривожлантиришга олиб келди. Чунки мулк ва иш жойларининг кўпайиши, даромад миқдорининг ошиши, маҳсулот сифатининг яхшиланиши, ишлаб чиқаришда янги технологияларнинг қўлланилиши каби кўплаб муҳим масалалар бевосита мулкдорлар ихтиёрига ўтди. Бу иқтисодиётни ривожлантирадиган муҳим омил экани жаҳон тажрибасида аллақачон исботланган.

Конституциянинг 37-моддасига мувофиқ ҳар бир шахс меҳнат қилиш, эркин касб ва мутахассислик танлаш ҳуқуқига эга. Демак, тадбиркор фуқаро ўз манфаатлари ва эҳтиёжларига кўра, қандай фаолият билан шуғулланишини ўзи ҳал қилади. Мазкур конституциявий ҳуқуқ Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси талабларига ҳам мос келади.

Шуни ғурур билан айтиш жоизки, Ўзбекистон Конституцияси инсонларга муайян ҳуқуқлар ва эркинликлар бериш билан бирга уларни амалга ошириш учун зарур бўлган иқтисодий, сиёсий, мафкуравий ва ҳуқуқий кафолатлар билан таъминлайди. Давлат фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш вазифасини ўзининг турли идораларига юклайди. Масалан, халқ депутатлари вилоят, туман, шаҳар кенгашларига, ҳокимларга фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш вазифас бириктирилган. Бундан ташқари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идораларнинг (суд, прокуратура, ички ишлар) асосий вазифаси ҳам фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилишдир. Шу боисдан ҳам, Конституциямизнинг 44-моддасида ҳар бир шахснинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат идоралари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи мавжудлиги баён этилган. Ўзбекистонда ҳокимиятнинг бўлиниш тамойиллари амалга оширилгани боис суд ҳокимиятининг мустақиллиги кучайди, уларнинг фуқаролар, шу жумладан, тадбиркорлар ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашдаги фаолияти кенгайди. Бу тадбиркор фуқароларнинг бузилган ҳуқуқларини тикловчи энг самарали восита ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида ҳам, унинг ташқарисида ҳам ўз фуқароларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш ва уларга ҳомийлик кўрсатишини кафолатлайди.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, 22-модда.

Шуни таъкидлаш лозимки, мамлакатимизда ўрнатилган констуциявий тузум асосларини ҳимоя қилиш, давлат хавфсизлигини таъминлаш, бошқа шахслар ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоялаш мақсадида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари чегараланиши, уларга муайян мажбуриятлар юкланиши ҳам мумкин. Қолаверса, тадбиркорлик фаолиятининг эркинликларини таъминлаш билан бирга тадбиркорлик фаолиятини давлат томонидан тартибга солиб туриш ва шу билан боғлиқ баъзи ҳуқуқларни чегаралаш зарурати туғилади.

Бу масалалар ҳам Конституцияда ўз аксини топган бўлиб, барча фуқаролар Конституцияда белгилаб қўйилган бурчларини бажаришлари лозим эканлиги белгиланган (47-модда).

Конституциянинг 19-моддасида Ўзбекистон Республикаси фуқароси ва давлат бир-бирига нисбатан ҳуқуқ ҳамда бурчлар билан ўзаро боғлиқ экани қайд этилган. Бунга мувофиқ фуқаро тадбиркорлик фаолиятини олиб бораётганида давлат билан боғлиқ бир қанча қонунларда белгиланган мажбуриятларга риоя қилиши шарт. Бунга қўшимча сифатида, Конституциянинг 20-моддасида **"Фуқаролар ўз ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишда бошқа шахсларнинг, давлат ва жамиятнинг қонуний манфаатлари, ҳуқуқлари ва эркинликларига путур етказмасликлари шарт"**, дейилган. Бундан ташқари юридик ва жисмоний шахслар фуқароларнинг шахсий ҳуқуқлари ва эркинликларига, иқтисодий, сиёсий, ижтимоий ҳуқуқлари ва эркинликларига тўсқинлик қилмасликлари лозим.

Фуқаролар ҳуқуқ ва бурчларининг бирлиги шахс, жамият ва давлат манфаатларининг узвийлиги тамойилида ҳам намоён бўлади. Масалан, Конституциянинг 29-моддасида белгиланганидек, тадбиркор фуқароларга фикр юритиш ва уни ифодалаш эркинлиги ҳуқуқи билан бир қаторда ушбу эркинлик давлат сири ва бошқа сирларга тааллуқли бўлган тақдирда қонун билан чекланиши мумкинлиги кўрсатилган.

Конституцияда белгиланган қоидалардан келиб чиқиб, шуни айтиш жоизки, тадбиркор фуқаролар зиммасига Конституция ва амалдаги қонунларга риоя қилиш, бошқа кишиларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари, шаъни ва қадр-қимматини ҳурмат қилиш мажбуриятини юклайди. Бунга риоя қилмаслик давлат томонидан белгиланган қоидаларнинг бузилишига ҳамда юридик жавобгарликка олиб келади.

Хулоса шуки, мамлакатимиз Конституциясида тадбиркорларнинг самарали фаолият кўрсатиши учун зарур имконият, қулай шарт-шароит ва ҳуқуқий муҳит, энг муҳими, ишончли кафолат тўлиқ яратилган. Мазкур ҳуқуқий кафолатлар тадбиркор фуқароларга эркин фаолият кўрсатиш имконини беради.

Фурқат РАСУЛОВ,
Алишер МИРЗАБЕКОВ

Ajab hangomalar

ОҒЗИНИНГ ЕЛИДА ТЕГИРМОН АЙЛАНДИ

ЛЕКИН У ФЕРМЕРЛАРНИ НЕГА САРСОН ҚИЛДИ?

Одатда, кимдир бошқа бировни ҳамкорликка чорласа, албатта, унга ишонади. "Гулистон" пахта тозалаш акциядорлик жамияти билан "Дилмурод" фермер хўжалиги ўртасида пахта хомашёси топшириш бўйича 2/58-сонли контрактация шартномаси тузилганда ҳам томонларнинг бир-бирига ишончи зиёда эди. Уларнинг бири пахта хомашёсини ўз вақтида етказиб бериши, иккинчиси эса бўнак пулини 1 сентябргача ўтказиши лозим эди. Бироқ бор-йўғи 1438500 сўм бўнак пул ўтказилди, холос. Фермер хўжалиги эса лафзида туриб, шартномада келишилган ҳосилни топширди. Аммо у хомашёнинг тегишли пулини ҳам вақтида ололмади. Аслида жами хомашё харид нархининг 50 фоизи миқдорида бўнак пули шартнома тузилган кундан бошлаб бериб борилиши, кузда, ҳосил заводга тўла етказиб берилгач, жами хомашё маблағининг 80 фоизи, қолган 20 фоизи эса хомашё қайта ишланиб, тола сотилгандан сўнг фермерга тўланиши керак эди.

Пахта тозалаш акциядорлик жамияти "Дилмурод" фермер хўжалиги ҳисоб рақамига 80 фоиз ҳисобидан 1830716 сўмни шу йилнинг 12 январ ҳамда 18 феврал кунлари ўтказиб берган, холос. Аммо бўнак пулини ва 80 фоиз ҳисобидан хомашё ҳақини тўлашда қонун йўли билан белгиланган ва келишилган муддат қўпол равишда бузилган. Бунинг учун жами тўланмаган маблағнинг 15 фоизи миқдорида жарима ундирилиши назарда тутилган. Демак, жамият тўловни кечиктиргани учун 217407 сўм, бўнак пулининг ярмини вақтида ўтказмагани учун 62804 сўм жарима тўлайди. Энг ёмони, «Дилмурод» фермер хўжалигининг ёлғиз ўзигина меҳнатига куйиб қолгани йўқ. Шу тумандаги "Ф-Сабоҳат" фермер хўжалиги ҳам шу йил сентябр ойига қадар бўнак пулининг ярмини ололмаган.

Албатта, бундан фермер хўжаликлари каттагина ҳам маънавий, ҳам моддий зарар кўришганини ҳеч ким инкор этолмайди. Аммо жавобгар томондан умуман маънавий зарар ундирилмади. Хўп, фермер хўжалиги бўнак пулини ўз вақтида ололмади. Демак, унга уруғлик, ёнилғи, ўғит, техника вақтида берилмади. Ғўза ниҳоллари қатқалоғи, бегона ўт чопиғи, суғориш, чеканка вақтида ўтказилмади. Ахир, иш ҳақини тўлай олмайдиган фермернинг ерида ким ҳам насияга ишлайди? Бундай одамни ҳеч қаердан топиб бўлмайди. Бошқача айтганда, манфаатдор бўлган одамнинг қўли ишга боради. Бу — бир.

Иккинчи мулоҳаза шундан иборатки, Гулистон туманидаги Улуғбек номидаги деҳқон-фермер хўжаликлари бирлашмасида "Дилмурод" фермер хўжалигига ўхшаш 59 та фермер хўжалиги мавжуд. Аммо уларнинг биронтаси ҳам пахта заводидан пулини вақтида олишмаган. Энди ўзингиз мулоҳаза қилиб кўринг: биргина раҳбарнинг ўз бурчига масъулиятсизлик билан қараши, шартнома шартларини писанд қилмаслиги нечоғлик катта муаммоларни келтириб чиқармоқда.

Албатта, барча фермер хўжаликларининг даъвоси Сирдарё вилоят фуқаролик ишлари бўйича судида кўрилди ва қаноатлантирилди.

Аммо юзага келган бу муаммо ва унинг ортидан келиб чиқадиган бир талай машмашалар ҳар бир кишини мулоҳаза юритишга ундайди.

(Давоми иккинчи бетда)

Ajab hangomalar

ОҒЗИНИНГ ЕЛИДА ТЕГИРМОН АЙЛАНДИ

ЛЕКИН У ФЕРМЕРЛАРНИ НЕГА САРСОН ҚИЛДИ?

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Гап шундаки, «Гулистон» пахта тозалаш акциядорлик жамияти билан олди-берди қиладиган субъектлар сони Гулистон туманида 800 дан ошади. Уларнинг барчаси ҳамёни бўш жамият билан баён этилганидек ҳисоб-китоб олиб борган бўлса, бу йил туманда чигит экилдими, деб сўрашга ҳам юрагинг бетламас экан. Нега деганда, деҳқон ўз меҳнатининг ҳақини ололмаса, яна қандай қилиб янги ишга қўл уради? Қолаверса, ўғит, ерни ҳайдаш, экиш харажатлари ниманинг ҳисобидан қопланади?

Суд мажлисида ""Сирдарёпахтасаноат" бирлашмаси бўлим бошлиғи А.Юнусов, "Гулистон" пахта тозалаш акциядорлик жамияти раиси Р.Мирзаев, ҳисобчи А.Ризаев даъвони қисман тан олишларини, шартномага кўра, 59 та фермер хўжалигига бўнак пулини шу йил 1 сентябрга қадар, 60 фоизлик пулни ноябр ойида 7 банк куни ичида тўлаш лозимлигини, бироқ тегишли идоралардан зарур маблағ келиб тушмагани боис фермерлар билан вақтида ҳисоб-китоб қилишнинг иложи бўлмаганини айтишди. Шу ўринда табиий савол туғилади: хўш, тегишли идоралар деганда қайси ташкилотни тушуниш мумкин? Ушбу мавҳумлик баҳонанинг осон йўли эмасмикан? Шунингдек, "қисман тан олиш" қандай маънони билдиради?

"Гулистон" пахта тозалаш акциядорлик жамияти билан боғлиқ можаролар шундангина иборат эмас. Мазкур жамият билан "Отахон" масъулияти чекланган жамият ўртасида 2001 йил 12 декабрда янги йил совғалари етказиб бериш бўйича шартнома тузилган эди. Лекин чўнтагида ҳемири йўқ "қорбобо" — пахта тозалаш акциядорлик жамияти болажонлар олдида қизариб қолди. Энди лафзсиз "қорбобо" "Отахон"га устамаси билан қўшиб ҳисоблаганда салкам 1 миллион сўм тўлаши лозим.

Бу ҳангомаларни эшитиб, ушбу акциядорлик жамияти шунча қарз бўлса, унинг ишчи-хизматчилари ниманинг ҳисобига кун кечиришаяпти, деб сўрарсиз? Ишчиларнинг айтишича, беш-олти ойдан буён маош олишмаётгани сабабли раҳбариятга оғзаки мурожаат этишган экан. Ўшанда раҳбарлар "толани сотсак, аҳвол яхши бўлади", деб ваъда беришган. Афсуски, аҳвол ўзгармабди. Яқинда вилоят газеталаридан бири орқали ушбу жамият ишчилари ойлик маошларимизни ундиришда ёрдам беринг, деб яна раҳбриятга мурожаат этишди. Бу гал ишчиларнинг умиди оқланса, ажаб эмас. Яна ким билади, дейсиз.

М. МАҲМУДОВ,
ҳуқуқшунос,
Абдулазиз ЯХШИЛИҚОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Adliya tizimi

ХОРАЗМ

Шу йилнинг ноябр ойига келиб, вилоятдаги тадбиркорлик субъектларининг сони 14 минг 73 тага етди. Йилнинг ўтган ойлари мобайнида 2 мингдан кўп янги ишбилармонлик ўринлари очилди. Уларнинг фаолияти, манфаат ва ҳақ-ҳуқуқлари вилоят адлия бошқармаси томонидан муносиб тарзда муҳофаза этиляпти. Адлия бошқармасининг кичик ва ўрта бизнес, тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш бўлими йилнинг ўтган даврида тадбиркорлар томонидан тушган 114 та аризани атрофлича ўрганиб, ўз хулосаларини судлар, тегишли ҳокимликлар, банк муассасалари, назорат қилувчи идоралар, хўжалик ташкилотлари ҳукмига ҳавола этди. Тадбиркорларнинг аксарият талаблари қаноатлантирилган ҳолда атиги 1 та аризага рад жавоби берилди. Судлар томонидан кўриб чиқилган 22 та даъво аризасининг 21 таси тадбиркорлик субъектларининг қонуний манфаатларини ҳимоя қилган адлия бошқармаси фойдасига якун топди. Жами 42,7 миллион сўмлик даъво, 14 миллион сўмлик моддий зиён, 470 минг сўмлик маънавий зарар қиймати ундириб берилди.

Айни пайтда тадбиркорлик фаолиятини ҳимоя қилишга доир қонунларнинг бузилиши ҳолатлари юзасидан маҳаллий ҳокимият ва бошқа тегишли идораларга 22 та тақдимнома, 13 та огоҳнома жўнатилди. Қонун бузилишига сабабчи бўлган мансабдор шахсларни маъмурий жавобгарликка тортиш бўйича жойларга 7 та, интизомий жазога тортиш бўйича 22 та тақдимнома юборилди.

КИМ КИМНИ ТАНЛАЙДИ?

Таҳрирсиз мактуб

Мамлакатимизда тадбиркорлик ҳаракатига кенг йўл очилгани боис мен ҳам ушбу фаолият билан шуғулланишга қарор қилдим. Иш бошлашдан олдин мамлакатимиздаги нуфузли банклардан бири бўлган "Асакабанк" бошқаруви раисига ва мазкур банкнинг Сурхондарё вилояти бўлими бошқарувчисига йўл-йўриқ сўраб, хат орқали мурожаат этдим. Тез орада улардан жавоб хати олдим. Жавоб хатларида тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш учун тегишли маслаҳатлар билдирилиб, тадбиркор сифатида "Асакабанк"нинг Сурхондарё вилояти бўлимидан ҳисоб рақами очишим мумкинлиги баён этилган эди. Табиийки, бу «тадбиркор бўламан» деган иштиёқимни янада оширди. Кераклии ҳужжатларни тайёрлаб, туман ҳокимиятидан якка тадбиркор сифатида рўйхатдан ўтдим. Бошида иш силлиқ кетаётган эди. Лекин "Асакабанк"нинг Сурхондарё вилояти бўлимида ўз ҳисоб рақамимни очмоқчи бўлганимда бўлим бошқарувчиси Н. Худойназаров рад жавобини берди.

Ҳурматли таҳририят! Мен амалдаги қонунчилик асосида тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланмоқчи эдим. Бир дунё орзуларим бор. Наҳотки, банклар мижоз танласа? Аслида эса мижоз банк танлайди. Ана шу масалага ойдинлик киритишга ёрдам беришингизни илтимос қиламан.

Ўрозали МЕНГЛИЕВ,
Шеробод тумани,
"Наврўз" ширкат хўжалиги,
Гуржак қишлоғи

Saboq

ЛАФЗСИЗЛИК — КОНИ ЗАРАР

Қонун устувор экан, бировнинг ҳақи ҳеч қачон кўчада қолиб кетмайди. Бўз туманидаги "Баҳриддин ота" фермер хўжалиги бошлиғи Ҳ.Қорабоев ҳам бу гапга ишонч ҳосил қилди. Нега дейсизми? Бўлмаса гапни бошидан эшитинг.

2000-2001 йиллар давомида фермер хўжалиги билан "Улуғнор" ширкат хўжалиги ўртасида тузилган шартномаларнинг бажарилиши бўйича келишмовчилик келиб чиқди.

Гап шундаки, "Баҳриддин ота" фермер хўжалиги 2000 йилда 32 тонна 650 минг сўмлик буғдой ҳосили етказиб берди-ю, лекин ҳақини ололмай сарсон бўлди. Ўртада тузилган шартномага кўра, донни қабул қилиб олган ширкат хўжалиги энди дон учун бериладиган ҳақни тўлашга чидолмади. Чамаси, ширкат хўжалиги раҳбарлари «олмоқнинг бермоғи ҳам бор» деган нақлни унутиб қўйишди, чоғи. Ҳақини сўраб борган фермерни хўжаликнинг ўша вақтдаги раиси Шавкат Тўхтаохунов қабул қилгиси ҳам, гаплашгиси ҳам келмади.

— Хўжалигимиз ҳисобида бир тийин ҳам пул йўқ. Бизнинг ҳам бошқаларда ҳақимиз кўп. Улар бизга ҳақимизни тўлашса, биз ҳам сизга ҳақингизни берамиз, — деди у фермерга бир хирмон баҳонани рўкач қилиб.

Бундан ташқари, 2001 йилда пахта хомашёси етказиб бериш юзасидан тузилган шартномага кўра, фермер хўжалиги ширкат хўжалигига 27,5 тонна 653 минг 529 сўмлик маҳсулот топширган. Аммо яна маҳсулотнинг ҳақини тўлашга келганда, хўжалик раҳбарлари елка қисиб тураверишди. Бундай сансалорлик кимга алам қилмайди, дейсиз? Айтайлик, сиз йил бўйи не-не умидлар билан ҳосил етиштириб, ниҳоят, хирмон уйган чоғ қуп-қуруқ қўл билан қолиш ҳар қандай кишига оғир ботади.

Фермер ўз аъзолари билан пешона тери эвазига етиштирган маҳсулотларининг ҳақини ололмай сарсон-саргардон бўлиб қолди. Бундай сарсонгарчилик оз эмас, кўп эмас, икки йил давом этди.

Бу давр ичида улар кўрган моддий-маънавий зарарнинг ҳисоби йўқ. Иш юришмаганда, ҳақни ундиролмай хуноб бўлгандаги асаб бузилишларни айтмайсизми?!

Ҳақни ундиролмай хуноб бўлган фермер Андижон вилояти адлия бошқармасига мурожаат этди. Шартнома мажбуриятларининг бажарилишини мавжуд қонунларимиз асосида ўрганиб чиққан бошқарма ходимлари фермерлик манфаатларини ҳимоя қилиб, фуқаролик ишлари бўйича Бўз туманлараро судига даъво аризаси киритди.

Ишни кўриб чиққан судья Маҳмуджон Қаҳрамонов даъво аризасини қаноатлантирди. Натижада фермер хўжалиги ҳисобига "Улуғнор" ширкат хўжалиги зараридан пахта ҳосили учун тўланиши лозим бўлган 653 минг 529 сўм, буғдой ҳосили учун асосий зарар ва жарималарни қўшиб ҳисоблаб, 1 миллион 157 минг 500 сўм ундириладиган бўлди. Ширкат хўжалиги раисининг шартнома шартларини бажаришга масъулиятсизлиги ўзига ҳам қимматга тушди. У фермер хўжалиги бошлиғи Ҳ.Қорабоевга 250 минг сўм маънавий зарар тўлади.

Лафзсизлик кони зарар экан. "Улуғнор" ширкат хўжалиги зараридан давлат фойдасига 358 минг 206 сўм давлат божи ундирилди.

Шу тумандаги "Пахтакор" фермер хўжалигининг бошлиғи Адолат Юсупованинг ҳам ҳақи шу тарзда ундириб берилди. Буни қарангки, "Шаҳрихон" ширкат хўжалиги 1999 йил 4 апрел кунги 8-сонли шартномага кўра, фермер хўжалигидан 19,8 тонна пахта хомашёсини қабул қилиб олган. Бироқ ҳақини тўлашга келганда пайсалга солган. Шу тумандаги "Муродилла" кооперативи раиси Ҳ.Убайдуллаев ҳам ўртада тузилган шартномага кўра, 2000 йил ҳосилидан 20 тонна пахта хомашёси қабул қилиб олган. Фермер шартнома шартини тўла бажарган. Аммо кооператив бошлиғи фермерга ваъдани қуюқ қилиб, қўйнини пуч ёнғоққа тўлдириб, бу йилнинг ҳақини тўламай туриб, 25,7 тонна буғдой етиштириш бўйича шартнома тузган. Фермер бу шартнома шартини ҳам бажарган ва келишилган буғдойни тўла топширган. Аммо кооператив бошлиғи олинган маҳсулотлар учун ҳақни ҳеч тўлагиси келмади.

Ушбу низо ҳам фуқаролик ишлари бўйича Бўз туманлараро судида кўриб чиқилди. Натижада "Пахтакор" фермер хўжалиги фойдасига "Шаҳрихон" ширкат хўжалиги ҳисобидан 84 минг 370 сўм, "Муродилла" кооперативидан 771 минг 47 сўм, "Шаҳрихон" ширкат хўжалиги раиси К.Аҳмаджоновдан 25 минг сўм, "Муродилла" кооперативининг собиқ раиси Ҳамидулло Убайдуллаев ҳисобидан 25 минг сўм маънавий зарар тариқасида фермер Адолатхон Юсуповага ундириб берилди.

Бир марта ҳисобини билмай, ҳамёнидан айрилган ширкату кооператив раисларининг кўзи энди очилгандир. Зотан, бугунги кунда ҳамманинг кўзини "ярқ" этиб очадиган нарса ҳам ҳамённинг зарари эмасми?!

Илҳомжон ЭГАМНАЗАРОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Yer — umumiy uyimiz

ТЕНГЛИК ВА ҲАМКОРЛИК ЙЎЛИ

У дунё миқёсидаги муаммоларни бартараф этишга ёрдам беради

Ҳозирги пайтда ишлаб чиқаришнинг жаҳон миқёсида жадал ривожланиши ва табиий бойликлардан ноўрин фойдаланиш ҳамда табиатга зарар етказадиган технологияларни ишлатиш оқибатида атроф-муҳит кун сайин ифлосланиб бормоқда. Шу боис атроф-муҳитни муҳофаза қилиш глобал муаммолардан бирига айланди. Халқаро ҳамжамият бу борада бир қанча халқаро ҳуқуқий меъёрлар қабул қилган. Шулар жумласига 1992 йили Рио-де-Жанейро шаҳрида БМТнинг атроф-муҳит ва тараққиёт масалалари бўйича бўлиб ўтган конференциясида қабул қилинган декларацияни киритиш мумкин. Ушбу халқаро анжуманда глобал ҳамкорликнинг янги механизмини таъсис этиш тўғрисидаги таклиф маъқулланиб, ер куррасининг умумийлиги ҳамда ўзаро боғлиқлиги таъкидланган ва атроф-муҳит муҳофазаси ҳамда ривожланишнинг глобал тизими яхлитлигини таъминловчи халқаро шартномалар тузиш мақсадида бир неча тамойил қабул қилинган эди. Хусусан, биринчи тамойилда давлатларнинг ўз заҳираларини атроф-муҳит ва ривожланиш борасидаги сиёсатларидан келиб чиқиб ишлаб чиқаришда суверен ҳуқуққа эга экани белгилаб қўйилган. Шунинг баробарида уларнинг ўз юрисдикцияси ёки назорати остидаги фаолияти давомида бошқа давлатлар ёки миллий юрисдикциядан ташқарида бўлган ҳудудлар атроф-муҳитига зарар етказмасликни таъминлашга мажбур экани ҳам таъкидланган.

Шу ўринда таъкидлаш лозимки, давлатларнинг иқтисодий ўсиш, барқарор ривожланиш ва атроф-муҳит ифлосланишига тегишли муаммоларни самарали ҳал этишга қаратилган халқаро иқтисодий тизимни яратишда ҳамкорлик қилишлари муҳим аҳамият касб этади. Лекин ҳеч бир давлатнинг атроф-муҳитни муҳофаза қилишга қаратилган савдо сиёсати борасидаги фаолияти ўзбошимчалик, камситиш ва хўрлаш воситалари ёки халқаро савдони хуфия чегаралаш тарзида бўлмаслиги лозим. Бунда импортни амалга ошираётган давлатдан ўз юрисдикциясидан ташқарида бўлган экология масалаларини ҳал этишда ҳаракатларнинг бир томонлама бўлиб қолмаслигини таъминлаши талаб этилади. Шунингдек, Декларацияда давлатларнинг ўз юрисдикцияси доирасидан ташқаридаги ҳудудлар атроф-муҳитига зарар етказмаслиги тўғрисидаги тамойил ҳам мавжуд бўлиб, бугунги кунда халқаро ҳуқуқ меъёри сифатида амалда қўлланиб келмоқда. Унга кўра, ҳар бир давлат ўзига тегишли миллий юридик судлов чегарасидан ташқаридаги ҳудуд атроф-муҳитига зарар етказмаслиги учун жавобгар саналади. Бу ўз навбатида давлатларнинг халқаро ҳуқуқ томонидан тақиқланган хатти-ҳаракатларига ҳам тааллуқлидир.

Шу билан бирга Рио-де-Жанейро конференциясида қабул қилинган Декларацияда ахборотлар айирбошлаш тамойили ҳам борки, у бошқаларидан ўзига хослиги билан ажралиб туради. Яъни фаолияти атроф-муҳит ва бошқа мамлакатлар манфаатларига жиддий зарар етказиши мумкин бўлган давлатга учинчи мамлакатга тегишли ахборотларни бериш мажбурияти юкланади. Ўзаро ҳамкорлик тўғрисидаги тамойил эса манфаатдор давлатлар зиммасига атроф-муҳит учун хавфли бўлган фаолият юзасидан бир-бирига ахборот бериб туриш вазифасини юклайди.

Маълумки, жаҳондаги барча табиий бойликлар халқаро ҳуқуқ нуқтаи назаридан ички ва халқаро бойликларга бўлинади. Шу маънода айтадиган бўлсак, миллий бойликлар аниқ бир давлатга тегишли бўлиб, унинг ҳуқуқий ҳолатини белгилашда ички ҳуқуқ меъёрлари улкан аҳамият касб этади. Шу боис бугунги кунда мазкур бойликларни муҳофаза қилиш мақсадида кўплаб турли халқаро шартномалар тузилмоқда. Халқаро табиий бойликлар эса миллий юридик судлов амалиёти доирасидан четда бўлиб, улар, одатда барча давлатлар ўртасида умумий фойдаланиладиган миллий юридик судлов доирасидан ташқарида бўлган ва бир неча давлатга тегишли объектлардир.

Сўзимиз якунида мамлакатимиз ҳам табиатни муҳофаза қилишга оид бир қанча халқаро ҳуқуқий шартномаларга қўшилганини таъкидлаш ўринлидир. Масалан, азон қатламини сақлаш тўғрисида ва атроф-муҳитга нисбатан ҳарбий ёки бошқа зарар етказувчи воситаларни ишлатишнинг олдини олишга қаратилган, саҳролар майдони кенгайиши ва қурғоқчиликка қарши кураш, биологик хилма-хиллик тўғрисидаги Рио-де-Жанейро ҳамда дунёдаги маданий ва табиий меросни ҳимоя этиш тўғрисидаги Конвенциялар ҳамда ЕХҲТнинг Энергетика хартияси ва бошқа халқаро ҳужжатлар шулар жумласидандир. Бу эса мамлакатимизнинг дунё давлатлари билан тенг ҳуқуқлилигини яққол кўрсатиб берувчи яна бир далилдир.

Шоира САЪДУЛЛАЕВА

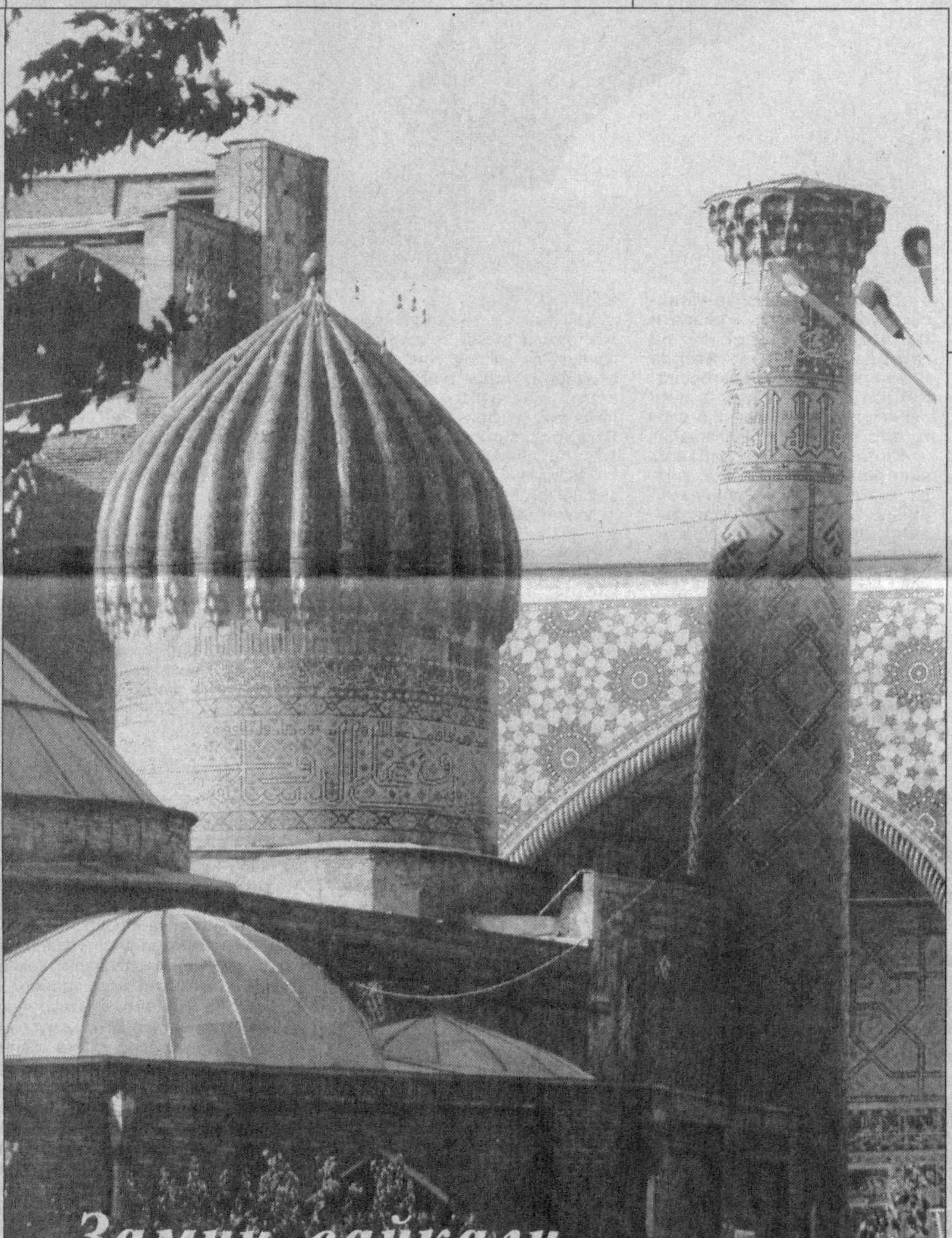

Замин сайқали

Dolzarb mavzu

"ЎЗГАНИНГ РИЗҚИГА ТАЖОВУЗ ҚИЛМАНГ!"

Бугун даврнинг ўзи ҳар биримиздан ҳуқуқий жиҳатдан саводхон бўлиш, амалдаги қонунларнинг маъно-мазмунини чуқур англаш ва унга оғишмай амал қилишни талаб этмоқда. Акс ҳолда киши даврдан орқада қолиб кетиши ҳеч гап эмас. Бундан ташқари, бугун ҳаётга татбиқ этилаётган иқтисодий ислоҳотлар йўлига тўғаноқ бўлаётган ҳар қандай иллатларга қарши муросасиз курашиш шарт. Буни таъкидлашдан мақсадимиз шуки, бугун ҳам ҳаётда деҳқон-фермерлар, умуман айтганда, мулкдорларнинг қонуний фаолиятига ҳасад билан қараётган, уларнинг йўлига тўсиқ бўлаётган мансабдор шахслар учраб туради.

"Музрабод пахта" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти бош ҳисобчиси Нормурод Шерназаров ҳам ана шундай шахслардан биридир. Гап шундаки, Н.Шерназаров Молия вазирлиги ҳамда Марказий банк томонидан ажратилган (13.11.-2001 йилдаги, Мн 10/1-702 сонли келишувга мувофиқ) "Пахта-2001" 41-транш билан келиб тушган маблағларни инсофсизларча тақсимлади. Бунинг оқибатида тумандаги 36 та фермер хўжаликгига шартномага кўра, топширган маҳсулотларига 3.444.127 сўм кам маблағ тўлаб, катта миқдорда моддий зиён етказган. У бу хатти-ҳаракати билан Маъмурий Жавобгарлик Кодекснинг 176—1-моддасига хилоф иш тутган.

Айнан бу қоидабузарликларни содир этилишида «Пахтабанк»нинг Музрабод тумани бўлими бошқарувчиси Ч.Маматқуловнинг ҳам "ҳиссаси" кам эмас. Хусусан, шартномага мувофиқ "Тайёрловчи" ва "Хўжалик"-ка хизмат кўрсатувчи «Пахтабанк»нинг Музрабод туман бўлими томонидан олтита фермер хўжалигига 2001 йил етказиб берилган пахта хом-ашёсининг 80 фоизи ҳисобидан 427 минг 283 сўм миқдорида асоссиз равишда кам маблағ тўланган.

Шунингдек, фермер хўжаликлари фаолиятига тўсиқ ясашда Шўрчи туман «Ғаллабанк» бўлими бошқарувчиси вазифасини бажарувчи М.Бобобеков, етакчи мутахассис Р.Қурбонов, "Шўрчи пахта" ОТҲЖ раиси муовини Э.Келдиёров, бош ҳисобчиси Х.Шоймардонов, траншлар тақсимоти ҳисобчиси Х.Қурбонов, тайёрлов бўлими бошлиғи С.Жўраевларнинг хатти-ҳаракати ҳаммасидан ошиб тушди. Гап шундаки, мазкур шахсларнинг «ҳиммати» боис Шўрчи туманидаги 146 нафар фермерга "Пахта-2002" 1,2,3,4,5 ва 8 траншлар билан келиб тушган мақсадли тўлов маблағлари 4.904.350 сўм кам миқдорда тўланган.

"Термиз пахта" ОТҲЖ ҳам 2002 йил пахта ҳосили учун тумандаги 11 та ширкат хўжалиги билан 11962.3 тонна, 83 та фермер хўжалиги билан 3863.2 тонна ва 3 та бошқа хўжалик юритувчи субъектлар билан 274.5 тонна хом-ашё қабул қилиш юзасидан контрактация шартномалари тузган. Таассуфки, мазкур жамият раҳбарияти ҳам фермер хўжаликларига транш маблағлари тақисмлашда адолат меъёрларига риоя қилмаган. Масалан, 2001 йил пахта ҳосилининг 80 фоиз қийматидан "Жўрабобо" фермер хўжалигига 58000 сўм кам тўлангани ҳолда, "Хушмурод" фермер хўжалигига 109000 сўм ортиқча, "Боймиров А" фермер хўжалигига 35000 сўм кам, "Янги аср" фермер хўжалигига 72 минг сўм зиёд тўловлар амалга оширилган.

Ҳолбуки, Молия вазирлиги ҳамда Марказий банк ўртасидаги келишувга биноан ҳар бир тонна пахта хомашёси учун аниқ белгиланган транш маблағи бўлсада, "Термиз пахта" ОТҲЖ томонидан бу борада ошна-оғайнигарчиликка йўл қўйилган. "Транш" пуллари Термиз туманидаги "Тўлаганов Ю", "Оқтош", "Мангузар", "Хушмурод" фермер хўжаликларига бир қадар кам тақсимланаётган бўлса, "Чоршанбиев Н", "Дўллибой", "Жўрабобо" фермер хўжаликларига эса сезиларли даражада кўп ажратилаётгани сабаби нима билан изоҳланади? Бундай қоидабузарликлар рўй беришида "Тадбиркорбанк" ҳамда "Пахтабанк"нинг Учқизил туман бўлимлари раҳбарлари ва мутахассислари ҳам тенг шерикдирлар, десак, асло хато бўлмайди. Вилоят адлия бошқармасининг банк ходимлари ва "Термиз пахта" ОТҲЖ бошқаруви раиси А.Қиличевнинг ғайриқонуний фаолиятларидан зарар кўрган томонларнинг манфаатларини кўзлаб, вилоят хўжалик судига киритган даъво аризаси қаноатлантирилди.

Алқисса, бугун Юртбошимиз таъбири билан айтганда, элим, юртим деб ёниб яшаётган тадбиркорлару мулкдорларни турли хил таъмагирлар, уларнинг нонини «туя» қилаётганлардан ҳар томонлама ҳимоя қилишимиз керак. Шундагина эл фаровонлиги, Ватан тараққиётига муносиб ҳисса қўшган бўламиз.

Фахриддин ҚЎЛДОШЕВ,
ҳуқуқшунос
Бахтиёр ОЛЛОМУРОД,
"Инсон ва қонун" мухбири

САВОЛ БЕРИНГ!

Уни хат ҳамда 132-14-18, 133-84-50 рақамли телефонлар орқали кутамиз.

— Шеробод туманида жойлашган "Хўжайконтуз" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти ҳозирги кунда 50 минг тонна ош тузи ва яна шунча миқдорда техника тузи ишлаб чиқармоқда. Бу ҳажмдаги ишни бажариш учун 350-400 нафар кишидан иборат меҳнат жамоаси етарли бўлади. Жамиятдаги ишчилар сонини қисқартириш бўйича мамлакатимиз қонунчилигида қандай йўл-йўриқлар мавжуд? Шу хусусда маълумот беришингизни илтимос қиламан.

Эшмат МЕНГЛИЕВ,
жамият кузатув кенгаши раиси

— Меҳнат Кодексининг 100-моддаси 1-бандига кўра, "Технология, ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил этишдаги ўзгаришлар, ходимлар сони (штати) ёки иш хусусиятининг ўзгаришига олиб келган ишлар ҳажмининг қисқарганлиги ёхуд корхонанинг тугатилганлиги" меҳнат шартномасини бекор қилишга асос бўла олади. Шунингдек, мазкур Кодекснинг 101-моддасига асосан меҳнат шартномаси иш берувчи ташаббуси билан бекор қилинаётганда касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан келишиб олиниши лозим. 102-моддага биноан эса ходимлар штатлар қисқартирилиш вақтидан камида 2 ой олдин ёзма равишда огоҳлантирилиши шарт. Технология, ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил этишдаги ўзгаришлар, ходимлар сони (штати) ёки ишлар хусусиятининг ўзгаришига олиб келган ишлар ҳажмининг қисқариши муносабати билан меҳнат шартномаси бекор қилинганда ишда қолдириш учун бериладиган бир неча имтиёзлар мавжудлиги эса 103-моддада белгилаб қўйилган. Меҳнат Кодексининг 67-моддасида ходимлар штати қисқариши, меҳнатни ташкил этишдаги ўзгаришлар вужудга келганда моддий мадад бериш учун қўшимча кафолатлар мавжудлиги қайд этилган. Агар ходимлар сонини қисқартириш ва меҳнатни ташкил этишдаги ўзгаришлар бўйича келишмовчиликлар келиб чиқса, судга мурожаат қилиш мумкин.

Бундан ташқари, Олий Суд пленумининг 1998 йил 17 апрелдаги 12-сонли "Судлар томонидан меҳнат шартномасини бекор қилишни тартибга солувчи қонунларнинг қўлланиши ҳақида"ги қарорида меҳнат низосини судда кўриб чиқиш тўғрисида тушунтиришлар берилган. Мазкур қарорнинг 22,23,24,25,26,27-бандлари ҳам бевосита ходимлар сонини қисқартириш ва меҳнатни ташкил этишдаги ўзгартиришлардан келиб чиқадиган низоларни ҳал қилиш хусусидаги тушунтиришларга бағишланган.

Саволга ҳуқуқшунос
Саломат НИЁЗОВА жавоб берди.

Ijro mas`uliyati

ЛОҚАЙДЛИКМИ, КАЛОНДИМОҒЛИК?

Хўжайли туманидаги "Оқ олтин" ширкат хўжалиги ўз номи билан пахта ва бошқа қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришга ихтисослаштирилган. Бир қарашда, ширкат хўжалиги ва пудратчилар ўртасидаги ўзаро муносабатлар, маҳсулотлар топшириш юзасидан тузилаётган меъёрий ҳужжатлар — барча-барчаси рисоладагидек кетаётганга ўхшарди. Аслида-чи?..

Гап шундаки, 1999 йилнинг 15 сентябрида ширкат хўжалиги ва пудратчи Оразғали Элбоев ўртасида келгуси йил ҳосили учун 5,1 гектар ер майдонидан 14,2 тонна буғдой етиштириш бўйича шартнома тузилди. Пудратчи елиб-югуриб меҳнат қилиб, шартномада белгиланган 14,2 тонна ўрнига 19,38 тонна ҳосил топширди ва мавсумни 31565 сўм соф фойда билан якунлади. Афсуски, пудратчи меҳнат шартномасида "кўрсатилган миқдордан ортиқ етиштирилган ҳосил учун давлатга сотиш нархларида тўлалигича ҳақ олиниши" таъкидланганлигига қарамасдан, ўз меҳнати ва топширган ҳосили эвазига бирор сўм ҳам пул олмади. Қарангки, хўжалик раҳбарларининг ўта "уддабуронлиги" иш бериб, шартномада шартнома мажбуриятлари кўрсатилган ҳолда пудратчи ҳуқуқлари, маҳсулотни топшириш ва ҳисоб-китоб қилиш муддатлари яшириб қолинди. Мазкур "усул" пудратчи Марат Бургебоев билан тузилган шартномада ҳам иш берди. Натижада Марат пешона тери билан тўплаган 52,4 тонна буғдой ҳосили учун сариқ чақа ҳам кўрмади.

Ширкат хўжалиги раҳбарларининг ҳийла-найранглари пудратчи пахтакорларни ҳам четлаб ўтмади. 3-бригада пудратчилари Боғдагул Отажонова, Шароф Ўтамуродов, Қундуз Давлатмуродова, Сафаргул Манғитова, Гулбаҳор Абдуллаева, Қурбонгул Жумамуродова, Холбека Рўзимбетова, Мақсет Авазбоев, Феруза Оллоёрова, Фотима Оллошева ва 5-бригада пудратчилари Света Тожибоева, Фотима Тонготарова, Омонгелди Маденов, Венера Нурумбетова, Темур Бозорбоев, Одилбой Абдуллаев, Олтин Нурсеитова, Турсунбой Сафаров, Жақсибека Ўрозбоева 2000 йил пахта ҳосили учун ширкат хўжалиги билан шартнома мажбуриятларини ортиғи билан адо этган бўлсалар-да, уларнинг ҳалол меҳнатлари эътиборга олинмади. Шу тариқа мўл-кўл "оқ олтин" ҳосили тўплаган пудратчилар ўзларига тегишли бўлган меҳнат ҳақлари ва пахта ёғи, кунжара, шелухалардан бебаҳра қолишди.

Ширкат хўжалигида шартнома ҳужжатларига амал қилмаслик ҳолатлари 2001 йилда яна давом этди. Раҳбарлар лафзсизлиги туфайли хўжаликнинг 12-бригадаси пудратчилари Гулнора Шарипова, Санобар Қутлимуродова, Биби Пирниёзова, Кумушой Шукурова ва бошқалар бутун йил давомида бепул тер тўкдилар.

2001 йилнинг сентябр ойида ширкат хўжалиги ва пудратчилар Есентой Айтжонов, Зулайҳо Оллоқулова, Ўринбой Силаганов, Қодирбой Жойинбоевлар ўртасида 2002 йилги буғдой ҳосили учун шартномалар имзоланди. Лекин улар ҳам белгиланган намунавий шаклда эмас, балки ширкат хўжалиги раҳбарлари учун қулай ва манфаатдор бўлган шаклда тузилди. Шартнома шартларининг тўлиқ бажарилишига ишонган пудратчи Есентой Айтжонов 10,4 тонна ўрнига 14,1 тонна буғдой етиштириб, мавсумни 237890 сўм фойда билан якунлади. Худди шу каби пудратчи Зулайҳо Оллоқулова йил ниҳоясида 126038 сўм, Ўринбой Силаганов 784344 сўм, Қодирбой Жойинбоев 392322 сўм соф фойда кўрди. Таассуфки, бу пуллар ҳам деҳқон чўнтагига тушмади.

Қисқа қилиб айтганда, ширкат хўжалигида 2001 йил давомида жами 171727000 сўмлик ички ва 25519500 сўмлик ташқи шартномалар тузилган бўлиб, улардан 152735000 сўмлик ички ва 101734000 сўмлик ташқи шартномалар бажарилмади. Хўжаликнинг 2002 йил 1 январ ҳолатига дебитор қарзи 5615000 сўмни, кредитор қарзи 104111000 сўмни ташкил қилди.

2002 йил хўжалик учун янада кўнгилсиз кечди. Жамоада 212655700 сўмлик 266 та ички ва 258984000 сўмлик 7 та сиртқи шартномавий мажбуриятлар амалга оширилмади. Хўжаликнинг дебитор ва кредитор қарзлари миқдори ошгандан ошиб кетди. Энг хунук томони шундаки, ширкат хўжалиги масъул ходимлари бирор-бир шартнома шартларининг бажарилишини таъминлаш, мавжуд дебитор қарзларни ундириш ҳақида қайғуришмади ва Президентимизнинг **"Халқ хўжалигида ҳисоб-китоблар ўз вақтида бажарилишининг масъулиятини ошириш тўғрисида"**ги ҳамда **"Хўжалик юритувчи субъектларнинг иқтисодий ночорлиги ва шартнома мажбуриятлари бажарилиши учун мансабдор шахсларнинг жавобгарлигини ошириш тўғрисида"**ги Фармонлари талабларини қўпол равишда бузиб келишди.

Охир-оқибатда кўза синди. Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан маъмурий тартиббузарлар устидан Хўжайли туман Давлат солиқ инспекциясига тақдимнома киритилди ва "Оқ олтин" ширкат хўжалиги раиси К.Қодиримбетов ҳамда бош ҳисобчи Е.Шакиевларнинг ҳар бирига **"Маъмурий жавобгарлик тўғрисида"**ги Кодексининг 175-моддаси 3-қисмига мувофиқ жарима солинди. Фуқаролик ишлари бўйича Нукус туманлараро судига киритилган даъво аризаси асосида 57 нафар пудратчига тегишли миқдордаги иш ҳақлари ҳамда пахта ёғи, кунжара ва шелуха ундириб берилди.

Шу билан ширкат хўжалиги пудратчиларининг уч йиллик меҳнатлари зое кетмай, ҳамма нарса ўз ўрнига тушгандек кўринди. Лекин шундай бўлса-да, ҳақли бир савол туғилади: пудратчилар ўз ҳалол меҳнатлари ҳақини шунча муддат кутишлари шартмиди? Хўжалик раҳбарлари нима учун зиммаларидаги вазифаларига бу қадар совуққонлик билан қарашмоқда? Ўзгалар меҳнатининг қадрига етмаслик, тўғри баҳоламаслик, инсон ҳақ-ҳуқуқларини поймол қилиш ҳеч бир раҳбарга яхшилик келтирмайди. Лоқайдлик ёхуд калондимоғлик ҳукмрон жойда, албатта, юқоридаги каби тартиббузарликлар урчиши аниқ.

Хўжамет АСАНОВ,
ҳуқуқшунос,
Тожимурод ЭШМУРОДОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Diqqat, yangi rukn: Qonun va falsafa

Ҳаётни фалсафий идрок этганимизда реалликдан узоқлашиб кетмаймизми ёхуд аксинча, фақат турмуш муаммоларини мушоҳада эта туриб, тафаккуримиз доирасида қолиб кетмайдими? Бу саволлардан шундай хулосага келиш мумкин: мадомики, биз тараққиёт ҳақида, ҳаёт борасида фикрлашга уринмоқчи эканмиз, албатта, муайян уйғунликни топишимиз керак бўлади. Худди шунингдек, фалсафа ва қонунчилик жамият тараққиётидаги алоҳида-алоҳида ва айни пайтда ўзаро муштарак вазифалари бор.

Хўш, бу муштараклик қай жиҳатларда намоён бўлади, фалсафа ва қонунчилик қайси нуқтада яқинлашади, уларнинг фарқланадиган томонлари нималарда акс этади? Бу сингари фалсафа ва қонунга оид яна бир қанча масалалар борки, уларни билиш, теран фикр юритиш, нафақат файласуфлар, шу билан бирга ҳуқуқшунослар ҳам кенг мулоҳаза майдонини очиб беради.

Қуйида эътиборингизга ҳавола этилаётган мақола фалсафа ва қонун мавзудаги дастлабки чиқишларимиздан. Ўйлаймизки, таниқли олим, профессор Ибодулла ЭРГАШЕВнинг кузатишлари сизни бефарқ қолдирмайди ва мазкур мавзудаги мунозарамиз давом этади.

ФАЛСАФА ВА ҚОНУН МУШТАРАКЛИГИ

Ижтимоий тараққиётда фалсафа ва қонунлар муҳим ўрин тутиб, тараққиётга ижобий ёки айрим ҳолларда салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Бунда асосий масала кўп жиҳатдан фалсафий тафаккурнинг қандай тамойилларга асосланишига, қонуннинг қандай манфаат ва мезонларга таянишига боғлиқ бўлади. Инсоният тарихида турли хил қонунлар, фалсафий қарашлар, таълимотлар яратилганки, уларнинг ранг-баранглигини таъкидлаш билан бирга, доимо такомиллашиб, маърифийлашиб, оқилона бир маромга тушиб борганлигини ҳам қайд этиш лозим. Фалсафа ва қонун муштараклиги инсоният манфаати, мустақиллик, демократия ва эркинлик талабларига қанчалик мувофиқлиги билан белгиланади. Бир қарашда, фалсафа ва қонун ўртасида қандай боғлиқлик бор бўлиши мумкин, деган савол пайдо бўлиши мумкин. Фалсафа — бу дунёқараш, воқеа ва ҳодисаларнинг мазмун-моҳиятини, ҳақиқатни билиш илмидир. Айни пайтда, ҳаётда яшашнинг маъно ва моҳияти, мазмуни, инсон борлиғи, унинг маънавий дунёси тўғрисидаги илм соҳаси ҳамдир. Фалсафа ҳамма вақт ҳам фан талаби, меъёр ва қонуниятлар билан айнан мос тушавермайдиган нисбий мустақиллиги билан ҳам ажралиб туради.

Фалсафанинг жамият тараққиётида тутган ўрнини қонун билан қиёсан таҳлил этганда, унинг хос жиҳатларини ҳам ҳисобга олиш лозим. Жамият ривожида турли хил фалсафий ғоялар бўлган. Қонунчиликнинг яратилиши ва ривожида бу ғоялар ўз ўрнига эга. Буни давлатчиликнинг бошқарув шаклларида ҳам кузатиш мумкин.

Қонунлар дастлаб фикр, ғоя тарзида шаклланади. Бунда ҳуқуқшунослик фани билан бирга бошқа фанларнинг ҳам ўрни бор. Қонун жамият ёки табиат ривожининг ички боғлиқликларини ўзида ифода этади ва ижтимоий тараққиётда ўзининг аниқ қонуний ифодасини топа бошлайди. Қонун жамиятнинг қайси соҳасига дахлдор бўлмасин, ана шу ички боғлиқликни, воқеа ва ҳодисаларнинг намоён бўлишини таъминловчи, уни юзага чиқарувчи ёки аксинча, унга таъсир этиб турувчи омилларни англамасдан ижтимоий тараққиётнинг ички қонуниятини очиш мумкин эмас. Шу маънода, табиат, жамият қонуннинг объекти сифатида фалсафанинг ҳам муайян даражада объекти ҳисобланиши мумкин. Фалсафа бу объектни инсоннинг дунёқараши, ўзаро муносабати, ҳуқуқлари, эркинлиги, манфаатлари муштараклиги нуқтаи назаридан ўрганади.

Фалсафий тафаккур хазинаси қонунчиликнинг ривожи учун муҳим аҳамият касб этиб келган. Қонунлар эса муайян тартиб, меъёрлар орқали, умуминсоний манфаат даражасида, уни ўзида ифодалаб берган. Қонунлар ўзининг амал қилиш кўлами жиҳатдан бир-биридан фарқ қилади. Бунга "энг умумий қонунлар", "умумий қонунлар" ва "хусусий қонунлар" тарзида қараш мумкин. Ёки табиат қонунлари, жамиятга тегишли қонунлар ёки табиатга ҳам, жамиятга ҳам тегишли қонунлар мавжуд. Уларни ўз соҳалари, йўналишлари орқали, фан тармоқлари қиёсида тасаввур этиш мумкин. Шу маънода, ҳар бир фан ўз объекти ва предмети орқали мазкур соҳага тааллуқли ривожланиш қонуниятларини ўрганиши билан ажралиб туради.

Фалсафа тўғрисида фикр юритганда, унинг ҳуқуқ билан дахлдор жиҳатини ҳам ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ. Қадимдан фалсафа ҳуқуқ билан узвий боғлиқ бўлган. Бу ҳуқуқ фани, ҳуқуқшуносликнинг фалсафа билан боғлиқлигини кўрсатади ва ҳуқуқ фалсафаси қадимдан ривожланиб келганини далиллайди. Фалсафа муайян дунёқараш, ғоя тарзида ҳуқуқшуносликка маънавий озуқа бериб турган. Қонунлар ҳам ўзгармас эмас, ҳаёт ўзгариши билан улар ҳам такомиллаштириб борилиши, тўлдирилиши талаб этилади. Буни мустақил Ўзбекистонимизда қабул қилинаётган қонунлар, унга киритилаётган айрим ўзгартиришлар жараёнида аниқ кўрамиз.

Жамият ривожи инсон ҳақ-ҳуқуқларини турли соҳаларда кафолатловчи, уни ҳимояловчи ва эркин фаолият учун имконият берувчи янги-янги қонунларни яратиб бериши табиий. Бу ҳаёт тақозоси, эркин ва фаровон турмуш кафолатининг гаровидир. Фалсафа ва қонун ўртасидаги муштараклик мамлакатимизда озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт қуришга хизмат қилиши муқаррар.

Huquqiy ma`rifat

Ҳаётда турфа хил вазиятлар рўй бериши мумкин. Айтайлик, сиз кўпларнинг бирида маълум бир жиноий иш юзасидан гумон қилиндингиз ёки айбландингиз. Хўш, сиз бу вазиятда қандай йўл тутасиз? Умуман айтганда, амалдаги қонунчилигимизда гумон қилинувчи ёки айбланувчининг ҳақ-ҳуқуқи ва мажбурияти қандай белгиланган? Уларни сўроқ қилиш тартиби нималардан иборат?

Қуйида ана шундай муҳим мавзуга доир юридик фанлари номзоди Абдужаббор ҚУРБОНОВнинг фикр-мулоҳазаларини эътиборингизга ҳавола этамиз.

ГУМОН ҚИЛИНУВЧИ ВА АЙБЛАНУВЧИ

УЛАРНИ СЎРОҚ ҚИЛИШ ТАРТИБИ ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Аввало шуни айтиш керакки, гумон қилинувчи ва айбланувчиларни сўроқ қилиш тартиби Жиноят-процессуал Кодекснинг 109-111-моддаларида баён этилган. Сўроқ ўтказишнинг умумий қоидаларига мувофиқ гумон қилинувчи ва айбланувчини сўроқ қилишдан олдин унинг шахси ва шахсига тегишли маълумотлар, қайси тилда кўрсатма бера олиши аниқланади, сўнгра сўроқ қилинувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари тушунтирилади.

Айбланувчи жиноий ишни тергов қилиш жараёнида асосий процессуал шахс ҳисобланади ва уни сўроқ қилишдан мақсад ҳаққоний ва тўлиқ маълумот олишдир. Айбланувчи ва гумон қилинувчи шахсларни сўроқ қилишда уларни кўрсатма беришга мажбурлаш, қўрқитиш, зўрлик ишлатиш, алдаш каби қонунга хилоф бўлган усулларни қўллаш таъқиқланади. Жиноий ишни тергов қилиш жараёнида гумон қилинувчи ва айбланувчиларнинг процессуал ҳолатлари ҳар хил бўлса-да уларни сўроқ қилишда қўлланадиган тактик усуллари деярли ўхшашдир. Процессуал ҳолатларидаги фарқ шундаки, гумон қилинувчига нисбатан терговчида сўроқ даврида ҳали етарли даражада далил бўлмагани учун уни фақат жиноятда гумон қилади, айбланувчига нисбатан эса етарли далил тўплангани учун унга айбини эълон қилиб, сўнг айблашга асос бўлган ҳолатлар юзасидан сўроқ қилинади.

Жиноят воқеасини жабрланувчи ва гувоҳга нисбатан айбланувчи яхшироқ билади. Бошқача айтганда, айрим далил ва ҳолатлар эса фақат айбланувчига маълум бўлади. Шунинг учун айбланувчидан мумкин қадар тўлиқ ва тўғри кўрсатма олишга ҳаракат қилиш лозим.

Айбланувчининг кўрсатмаси дастлабки терговда унинг ҳимоя воситаси ҳисобланади. Терговчи айбланувчига тўлиқ ва тўғри кўрсатма бериши, ўзини ҳимоя қилиш учун ҳамма далилларни келтиришга имкон туғдириш керак.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, айбланувчилар сўроқ вақтида ўзларига қўйилган айбномага нисбатан турлича муносабатда бўлишади. Мисол учун айтадиган бўлсак, айрим айбланувчи эълон қилинган айбларга тўлиқ ёки қисман иқрор бўлади ва тўғри кўрсатма беради; бошқа бир айбланувчи эса айбига иқрорлик билдирмайди ва тўғри кўрсатма беради, чунки у ҳақиқатан ҳам жиноятни содир этмаган бўлади. Ёки айбланувчи айбига тўлиқ ё қисман иқрор бўлади ва нотўғри кўрсатма беради. Бунинг сабаби турлича бўлиши мумкин: сўроқ қилинувчи шеригининг айбини бўйнига олиб, унинг ишини осонлаштириш ёки терговга маълум бўлмаган хавфлироқ, оғирроқ ҳолатларни яшириш ёхуд мақтаниш, ўзини қаҳрамон қилиб кўрсатиш мақсадини кўзлайди. Бундан ташқари, айбланувчи айбига иқрор бўлмаслиги ва жиноий жавобгарликдан қутулиб қолиш мақсадида ёлғон кўрсатма бериши мумкин.

Терговчи сўроқ ўтказиш вақтида ана шу ҳолатларнинг қайси бири билан тўқнаш келганини билолмайди. Шунинг учун айбланувчиларни сўроқ қилиш пайтида икки муҳим қоидани назарда тутиш лозим: биринчидан, айбланувчи айбига иқрор бўлиши ёки бўлмаслигидан қатъий назар, унинг кўрсатмасини текшириш зарур ва иккинчидан, терговда айбини бўйнига олмаган айбланувчиларни кўрсатмаси албатта ёлғон бўлади, деган хулосага келмаслиги лозим. Одатда жиноятчилар айбини қисман бўйнига олиш ёки мутлақо иқрор бўлмасдан жиноий жавобгарликдан қутулишга ҳаракат қилишади. Терговчининг вазифаси ҳар бир айбланувчининг психологик хусусиятига мос ҳолда тактик усулларни қўллаб, тўғри ва тўлиқ кўрсатма олишдан иборат.

Айбланувчига қўйиладиган саволларни тузишда эса айбланувчининг жавоби ва унинг турли вариантларини тахминан бўлса ҳам назарда тутиш зарур.

Сўроқ яхши натижалар бериши, унинг муваффақиятли ўтиши учун тайёргарлик кўриш вақтида терговчи айбланувчи шахсини синчиклаб ўрганиши мақсадга мувофиқдир.

Айбланувчининг шахсини белгиловчи хусусиятлар — унинг хизмат соҳаси, турмуши, атрофидаги таниш-билишлари билан алоқаси кабилар терговга ёрдам берадиган маълумотлар ҳисобланади. Уларни тезкор ҳаракатлар ва гувоҳларни сўроқ қилиш йўли билан аниқлаш мумкин. Бу маълумотлар сўроқ вақтида айбланувчининг ёлғон кўрсатмасини фош этишга ёрдам беради. Сўроқ такрор ўтказилганда ҳам тайёргарлик кўришга тўғри келади. Бунда биринчи сўроқдан олинган кўрсатмани кўриб чиқиб, қандай камчиликларга йўл қўйилган, қандай далил ва ҳолатлар аниқланмай қолган, қандай саволлар бериш мумкин, деган масалаларни ҳал этишга эътиборни қаратиш тақозо этилади.

Жиноятни ихтиёрсизлик билан содир этган айбланувчиларни сўроқ қилишнинг психологик асослари гувоҳларни сўроқ қилиш усулига ўхшашдир. Шу боис бундай айбланувчилар сўроқ вақтида баъзи ҳолатларнинг хотирасидан кўтарилганини айтса ёки бошқа сабабларга кўра воқеани тўлиқ сўзлаб бера олмаса, унга гувоҳларга қўлланадиган тактик усулларни ишлатиш лозим. Лекин жиноятни қасддан содир этган айбланувчи воқеани тўла-тўкис қабул қилиб олади ва яхши эслаб қолади. У жиноят ҳодисаси юзасидан қанчалик манфаатдор бўлса, унинг очилмаслигига шунчалик интилади. Бу эса қасддан жиноят содир этганликда айбланаётган шахсга бошқача тактик усулларни қўллаш лозимлигини билдиради. Қонунга биноан айбланувчининг кўрсатмаси ихтиёрийдир. У кўрсатма беришдан бош тортгани ва ёлғон сўзлагани учун жиноий жавобгарликка тортилмайди.

Айбланувчиларни сўроқ қилиш сўроқ қилинувчининг шахсини аниқлаш, унинг кўрсатмасини эшитиш, савол-жавоб ўтказиш каби уч қисмдан иборат бўлиб, гувоҳларни сўроқ қилиш тартибига ўхшашдир.

Айбланувчининг шахсини тўғри аниқлаш айрим чалкаш ҳолатларнинг олдини олишга ёрдам беради. Агар айбланувчи қамоққа олинмаган бўлса, унинг ҳужжатлари текширилиб, шахсига тегишли маълумотларга солиштирилиши зарур. Айбланувчи қамоқда бўлса, унинг шахсий ҳужжатлари жиноий ишда мавжуд бўлади ва терговчи улар билан олдиндан танишиб чиқади. Анкета маълумотлари аниқлангандан сўнг терговчи айбланувчини уни ишга жалб қилиш тўғрисидаги қарор билан таништиради. Шунингдек, зарур туғилса, айбининг моҳияти тушунтирилади. Бундан ташқари, қонунга биноан айбланувчининг процессуал ҳуқуқлари ҳам тушунтирилиши зарур. Сўроқнинг иккинчи қисми айбланувчи тушунтиришларини эшитишдан иборат.

Сўроқнинг бу қисмида қуйидаги тактик қоидалар назарда тутилиши даркор:

1) айбланувчини қандай бўлмасин содир қилинган жиноятга иқрор бўлишига мажбур қилмаслик (акс ҳолда у судда айтган сўзидан тонади ва дастлабки терговда уни мажбур қилишганини айтади)

2) айбланувчининг сўзини саволлар билан ёки луқма ташлаш билан бўлмаслик ва унинг кўрсатмасини охиригача тинглаш.

3) жиноий иш мураккаб, бир неча жиноий воқеалардан иборат бўлса, сўроқ ҳар бир воқеа юзасидан алоҳида олиб борилиши лозим.

Сўроқнинг учинчи қисмига айбланувчига савол бериш ва унинг жавобини олиш киради. Бу мураккаб ва жиддий масала бўлиб, у терговчидан маҳорат ва тажриба каби ижодий хусусиятларни намоён этишни талаб қилади. Айбланувчиларга бериладиган саволлар уч турда бўлиши мумкин: тўлдирувчи, текширувчи ва аниқловчи. Улар жиноий ишга алоқаси бўлган далиллар юзасидан тўлиқ ва ҳар томонлама маълумот олиш, айбланувчи келтирган маълумотларнинг тўғрилигини текшириш; тергов даврида маълум бўлмаган янги маълумотлар олиш; айбланувчини берган кўрсатманинг айрим ноаниқ бўлган жойларини ёритиш; айбланувчи кўрсатмасини текширишга зарур бўлган айрим ҳолатларни аниқлаш; айбланувчини берган кўрсатмаси ишнинг асосий ҳолатларига қарама-қарши бўлса, унинг ёлғон кўрсатма берганини фош этиш каби масалаларни ҳал қилишга имкон беради.

Айбланувчининг ёлғон кўрсатмасини фош этиш учун ишлатиладиган далилларнинг миқдори ва қайси ҳолатларга тегишли эканлигини терговчи сир сақлаб, савол бериш вақтида айбланувчига тақдим этиб, "бу ҳолатни қандай тушунтирасиз" каби маънода мурожаат этади. Шунда айбланувчи тўғри кўрсатма беришга мажбур бўлади.

Қолаверса, айбланувчи ўзини тўла айбдор деб тан олган ҳолларда ҳам терговчи бу ҳолатни чуқур текшириб, бошқа далиллар билан солиштириб қанчалик ҳақиқатга яқин эканлигини аниқлаши лозим. Чунки сўроқ қилинувчилар бошқа хавфлироқ жиноятини яшириш мақсади ёки шеригини яшириш мақсадида ёлғондан айбини бўйнига олиши ҳам мумкин. Яна шуни айтиш лозимки, сўроқ вақтида олинган маълумот тергов ишининг бошланиши демакдир. Олинган маълумотни иш юзасидан тўпланган далиллар билан солиштириб, унинг ҳақиқатга тўғри келишини текшириб кўриш терговчининг вазифаси саналади. Шу мақсадда у олинган кўрсатмани воқеа содир бўлган жойга чиқиб текшириш, тергов эксперименти ва такрорий сўроқлар ўтказиш, турли экспертизалар тайинланиши мумкин.

Хулоса ўрнида айтсак, сўроқ қилиш жараёнида айбланувчилар, гумон қилинувчилар, гувоҳлар, жабрланувчилардан олинган кўрсатмалардаги айрим ҳолатлар бир-бирига зид бўлса, бу қарама-қаршиликларни икки шахсни юзлаштириш усули билан ҳал этиш мумкин. Жиноятнинг умумий ҳолатига нисбатан қарама-қаршилик бўлса, бошқа тергов ҳаракатлари ўтказилмоғи зарур.

Абдужаббор ҚУРБОНОВ,
юридик фанлари номзоди

Mitti maslahat

Рукн учун масъул: ҳуқуқшунос Т. ҚОРЁҒДИЕВ

БИР ДОНА ГУВОҲНОМА КЕРАК

Оила Кодексининг 202-моддасига кўра, гербли гувоҳномаларнинг қай тартибда, қайси идора томонидан ва кимнинг жавобгарлиги асосида берилиши, гербли гувоҳномани беришда ундириладиган давлат божи ҳамда герб йиғими хусусидаги маълумотлар, шунингдек, давлат герби тасвирланган гувоҳномани қалбакилаштиришнинг қонунга биноан таъқиб этилиши белгиланган.

Маълумки, мамлакатимизда гербли гувоҳномаларнинг тўртта шакли (тури) мавжуд. Булар — туғилганлик, никоҳи қайд этилганлиги, никоҳдан ажралганлик ва ўлим ҳақидаги гувоҳномалардир.

Гербли гувоҳнома — фуқаролик ҳолати далолатномаси ёзуви қайд этилганлигининг қонуний тасдиғидир. Далолатнома ёзувига асосан ФХДЁ идораси берган гувоҳнома унда кўрсатилган вақтнинг тўғрилигини тасдиқловчи ягона ҳужжат ҳисобланади. Масалан, туғилганлик ҳақидаги гувоҳнома туғилганликни ва боланинг ота-онаси ким эканлигини тасдиқловчи ягона ҳужжат ҳисобланса, никоҳ гувоҳномаси никоҳланганлар ўртасида эр-хотинликни тасдиқловчи, ҳуқуқ ва мажбуриятлар вужудга келганлигини ифодаловчи ҳужжатдир.

Кейинги йилларда иш фаолиятимиздан шу нарса маълум бўлмоқдаки, айрим фуқаролари шахсий манфаатларини кўзлаб, ғаразли мақсадларда қалбаки гувоҳнома олишни сўраб, мурожаат этиш ҳоллари ҳам учрамоқда. Масалан, баъзи ота-оналар фарзандлари ўқув юртларига кириши учун маълум муддат камлик қилаётганлигини билдириб, янги гувоҳнома беришни илтимос қилишса, бошқа бирлари ўғлининг ёшини 1 ёки 2 ёшга кичрайтириб, кичик ёшли полвонлар тоифасига тўлдиришни мақсад қилмоқда, яна бошқалари эса чет элга ишлашга кетаётган навбатдаги имтиёзли гуруҳдан қолиб кетмаслик учун ёшидаги етишмовчиликни тўлдириб ортиқчасини камайтириб беришни, айримлари эса хорижда илгари ҳам бўлганлиги туфайли яна бир бор четга чиқишнинг имкониятини қўлга киритиш учун исм-шарифини ўзгартириб гувоҳнома беришни сўраб илтимос қилиш мумкин.

Юқоридаги каби илтимослар ҳар доим ҳам силлиқ кечавермайди. Ҳа, ФХДЁ идоралари ходимлари олдига қўйилаётган юксак вазифалар қаторида юқорида айтганимиздек, чигал ва кўнгилсиз ҳоллар ҳам учраб туради. Фақатгина қонун талабларидан четга чиқмай чидам ва матонат билан ишласангизгина юзингиз ёруғ бўлади.

Кези келганда, шуни алоҳида таъкидлаш кераккки, давлатимиз герби тасвирланган гувоҳномани қалбакилаштириш қонунга биноан таъқиб этилиб, агарда давлат герби тасвирланган гувоҳномалар тайёрланса, улар қалбакилаштирилса, сотилса ёки улардан бошқа ғаразли мақсадларда фойдаланиш билан шуғулланилса, бундай ҳолларда, бундай шахслар Жиноят Кодексининг 228-моддаси билан жавобгарликка тортилиши турган гап.

Шу сабабли ФХДЁ идораларида юқори малакали, ҳаётий тажрибага эга бўлган, билимли ҳуқуқшунослар фаолият кўрсатиши юқоридаги каби қонунсиз ҳолатлар содир этилмаслиги ва буларга йўл қўйилмаслигининг олдини олади.

Шунингдек, ҳар бир ФХДЁ ходимининг имон-эътиқодли бўлиши, таъмадан йироқ туриши ҳам турфа хил қонунбузарликка йўл қўйилмаслигининг қўшимча кафолатидир.

Мўътабар қадамжолар

ИЖРОСИЗ ҚАРОР ИЗИДАН

Таҳрирсиз мактуб

1997 йилда турмуш ўртоғим Неъматилла Йўлдошев билан қонуний тарзда ажрашганман. 2000 йил 7 март куни фуқаролик ишлари бўйича Ангрен шаҳар суди собиқ турмуш ўртоғим Н. Йўлдошевдан 261534 сўм мол-мулк пулини ундириш ҳақида ҳал қилув қарори чиқарган эди. Бироқ Н. Йўлдошев турли баҳоналар билан ҳалигача ушбу маблағни тўламай келмоқда. Бу ҳақда Ангрен шаҳар суди, шаҳар прокурори ва бошқа ҳуқуқ идораларига бир неча марта мурожаат қилган бўлсам-да, ҳамон натижаси бўлмаяпти. Хусусан, Ангрен шаҳар прокурори А. Худойбергановга ёзма равишда мурожаат қилганимда, Н. Йўлдошев Ангрен разрездига қарашли "Апартак" кўмир конидан 2001 йил 17 декабрда бўшаб, 2002 йил 15 январдан бошлаб Тошкент шаҳар Собир Раҳимов туманида жойлашган "Саноатконтехназорат" агентлигида ишлаётгани туфайли ижро варақа ижро қилиш учун Собир Раҳимов туман катта суд ижрочиларига юборилгани, шу боис ариза қаноатлантирилмагани тўғрисида жавоб хати юборди. Шундан сўнг бу ҳақда фуқаролик ишлари бўйича Собир Раҳимов туман судига ариза билан мурожаат қилдим. Туман суд ижрочилари бўлинмаси катта суд ижрочиси Ш. Юсупов бундай ташкилот мазкур туман ҳудудида жойлашмагани ва рўйхатдан ўтмагани ҳамда қарздорнинг манзили аниқланмагани, шу боис ижро варақаси 2002 йил 28 март куни Ангрен шаҳар суд ижрочилари бўлинмаси катта суд ижрочиси М. Юсуповга юборилганини маълум қилди. Шундай қилиб, ҳар икки томон бир-бирига мурожаат қилишим лозимлигини айтиб, олти-етти ойдан буён сарсон қилиб келаяпти.

Ҳурматли таҳририят!

Наҳотки, суд қарори бўла туриб, унинг ижроси таъминланмаса ва унга ҳеч ким эътибор қаратмаса? Бунинг устига Н. Йўлдошев вояга етмаган икки нафар фарзандимга тўлайдиган нафақа пулларини ҳам ўз вақтида жўнатмаяпти. Тўлаётган пулининг ҳам миқдори ой ўтган сайин камайиб бормоқда. Бундай бўлиши мумкин эмас-ку? Бу муаммони ҳал этишда менга амалий кўмак беришингизни илтимос қиламан.

Ўғилой ЙЎЛДОШЕВА,
Нуробод тумани, Мусақоқ қишлоғи

ШИКОЯТНИ ЁЗГАН КИМ?

Luqma

Таҳририятимизга шу йилнинг 27 сентябр куни Денов туманидаги "Бободеҳқон бозори" очиқ турдаги акционерлик жамиятида ишловчи бир гуруҳ паттачилар томонидан шикоят мактуби келган эди.

Шикоят хатларида вилоят бозорлар уюшмасининг сохта топшириқлари асосида туман бозорлар маъмурияти ишчи-хизматчилари аттестация синовидан ўтказилганини баён этилган. Шикоят хатида ёзилишича, ушбу ҳаракат Вазирлар Маҳкамасининг ташкилот, муассаса раҳбарларини ҳам ҳар икки йилда бир марта аттестация синовидан ўтказиш тўғисидаги қарорига мос келмайди. Шунингдек, шикоят хатида паттачиларга 69 та саволлар матни берилиб, ана шу саволларга тайёргарлик кўришга буйруқ берилгани, натижада сотувчию харидорларга хизмат кўрсатиш ўрнига мураккаб саволларга жавоб топиш билан машғул бўлишаётганини билдиришган. Таҳририят ушбу шикоят хатида қайд этилган далилларнинг нечоғлик тўғри эканини аниқлаб, тегишли чора-тадбирлар кўриш учун уни Денов тумани ҳокимиятига юборган эди.

Куни кеча таҳририятимизга Сурхондарё вилояти "Бозор" очиқ турдаги акционерлик жамиятлари фаолиятини мувофиқлаштириш бирлашмаси бошқарув раиси Э. Алиевнинг жавоб мактуби келди. Раиснинг ёзишича, таҳририятга йўлланган шикоят аризасини ўрганиш пайтида ариза муаллифлари сифатида кўрсатилган шахслар мазкур шикоят хатидан мутлақо бехабар эканликларини айтишган. Улар ўз тушунтириш хатларида шикоят аризаси ҳам, унга қўйилган имзолар ҳам қалбакилигини маълум қилишган. Шу сабабли таҳририятга ёзилган шикоят хати ҳеч қандай аҳамиятга эга эмас экан. Хуллас, бир қарашда муаммо ечимини топган. Аслида эса бундай эмас. Гап шундаки, бу ўринда шундай саволнинг туғилиши шубҳасиз. Хўп, иш ҳақиқатдан раис айтгандай бўлса, шикоят хатини ким ёзган экан? Бу саволни таъкидлашимиз бежиз эмас. Зеро, бир мактуб неча жойга, неча идораларга ташриф буюради, қўлдан қўлга ўтади. Неча-неча масъул одамлар асосий ишлари қолиб кетиб, бундай асаббузарликлар билан шуғулланишади. Бу жараёнда яна қанча одамларнинг соғлигига путур етади. Қиссадан ҳисса шуки, бир нарса ёзаётганимизда, бир жойга қўл қўяётганимизда, албатта, масъулиятни ҳис этишимиз, виждонимизга хилоф иш қилмаслигимиз керак. Зотан, ҳуқуқий-фуқаролик жамияти сари дадил одим олаётган мамлакатимизнинг ҳар бир фуқароси босаётган ҳар бир қадами учун ўзи, дўстлари, атрофдагилар, қолаверса, жамият қонуни олдида масъул эканлигини ҳис этиб яшаса, сергаклик келажак ишларида унга йўлчи юлдуз бўлиб хизмат қилиши шубҳасиз. Ўйлаймизки, масаланинг ана шу тарафи – маънавий жиҳати айниқса, муҳим.

Таҳририят

Тарихда кўплаб суд жараёнлари бўлиб ўтган. Лекин бутун инсониятга дахлдор бўлганлари саноқли. Германиянинг Нюрнберг шаҳрида бўлиб ўтган суд жараёни ана шу жиҳати билан тарихда қолди.

НЮРНБЕРГ ЖАРАЁНИ ЁХУД ИНСОНИЯТ ЛАЪНАТИ

Sudlar tarixi

Ўтган асрда дунёга келган фашизм балоси инсоният бошига мислсиз кулфатлар солди. Фашистлар амалга оширган ваҳшийликларнинг саноғига етиш мушкул. Шу боис фашистлар инсониятнинг абадул-абад лаънатига дучор бўлди. Уларнинг жирканч жиноятларини фош этишда Нюрнберг жараёни ҳал қилувчи босқич вазифасини ўтади. Иккинчи жаҳон уруши тугагач, Нюрнберг шаҳрида инсониятга қарши даҳшатли жиноятларни содир этган фашистларнинг йўлбошчиларини жазолаш жараёни бўлиб ўтди. 1945 йилнинг 20 ноябридан 1946 йилнинг 1 октябрига қадар давом этган ушбу жараёнда 407 та суд мажлиси ўтказилди. Шу сабабли тарих саҳифаларига "Нюрнберг жараёни" номи билан муҳрланган суд мажлисларида собиқ шўролар иттифоқи, Буюк Британия ва Шимолий Ирландия Бирлашган қироллиги, Америка Қўшма Штатлари ва Франция давлатлари вакиллари айбловчи тараф сифатида иштирок этди. Мазкур суд жараёнида Герман Вильгельм Геринг, Рудольф Гесс, Иоахим фон Риббентроп, Роберт Лей, Вильгельм Кейтель, Эрнст Кальтенбрунер, Альфред Розенберг, Ганс Франк, Вильгельм Фрик, Юлиус Штрейхер, Вальтер Функ, Гельман Шахт, Густав Крупп фон Болен унд Гальбах, Карл Дениц, Эрих Редер, Бальдур фон Ширах, Фриц Заукель, Альфред Иодуль, Мартин Борман, Франц фон Папен, Артур Зейсс-Инкварт, Альберт Шпеер, Константин фон Нейрат, Ганс Фриче кабилар инсоният олдида қилмишларига жавоб беришди. Улар фашистлар ҳукумати Маҳкамаси, миллий-социалистик партиянинг раҳбарлари, Германия Миллий-социалистик партиясининг қўриқлаш отряди (СС), Хавфсизлик хизмати (СД), Давлат махфий полицияси (гестапо), Германия Миллий-социалистик партиясининг қамал отрядлари (СА), Германия қуролли кучларининг Генерал штаби ва олий қўмондонлиги аъзолари ҳамда раҳнамолари сифатида суд жараёнига жалб этилди. Суд жараёни 1945 йил 8 август куни қабул қилинган Лондон битими ва Халқаро ҳарбий Трибуналнинг Низоми асосида бўлиб ўтди. Суднинг айблов хулосасида айбланувчилар кўп йиллар мобайнида бир қанча мамлакатларга қарши агрессив урушларни режалаштириш, тайёрлаш ва амалга оширишда иштирок этганликда айбланишди. Ушбу урушлар халқаро шартномалар, битимлар ва мажбуриятларни инсониятга қарши қаратилгани сабабли қўпол равишда бузган. Бундай урушларни олиб боришда фашистлар одамларга ваҳшиёна муносабатда бўлиш, оммавий қириш, босиб олинган ҳудудлардаги фуқароларни қул қилиб ишлатиш, ҳарбий асирларни турли усулларда азоблаш, уларни гаровга олиш ва ўлдириш, жамоат мулки ва хусусий мулкни талон-тарож қилиш, шаҳар ва қишлоқларни, табиий ва маданий ёдгорликларни ақл бовар қилмайдиган даражада вайронага айлантириш каби усуллардан фойдаланишган.

Суд мажлисларида Адольф Гитлер бошчилигидаги фашистлар 1921 йилдан 1945 йил 8 майгача ваҳшийликнинг кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ваҳший усулларини қўллаб келишгани маълум бўлди. Босиб олинган ҳудудларда диний маросимларни амалга оширмоқчи бўлган фуқароларга қаршилик кўрсатилгани, диний уламоларнинг қаттиқ жазолангани, черков мол-мулкларининг талон-тарож қилингани, айрим этник гуруҳга мансуб бўлган халқ ва элатларнинг оммавий қирғинлари шундай ваҳшийликлар сирасига киради.

Бу каби қотилликлар халқаро конвенцияларга, хусусан, 1907 йилги Гаага қоидаларининг 46-моддасига, шунингдек, уруш анъаналари ва қонунларига зид равишда содир этилди. Айбланувчилар томонидан ташкил этилган концлагерлар ва шунга ўхшаш муассасаларда, Бельзен, Бухенвальд, Дахау, Бриндонк, Грин, Наувейлер, Вигхт, Амерсфуртдаги лагерларда юз минглаб одамлар даҳшатли азобларда қурбон бўлишди.

Концентрацион лагерлардаги инсонларни қириш учун мўлжалланган усулларнинг айримлари қуйидагича эди: ҳайвонларча муносабатлар, илмий тажрибалар, Освенцим ва Равенсбергда аёлларни стерилизация қилиш, Бухенвальдда эса тиф касаллиги билан заҳарлаш, Нацвейлерда анатомик тадқиқотлар ўтказиш, Бухенвальдда юрак соҳасида инъекция қилиш, Равенсбрюкда суякларни бошқа ерга кўчириш ва ҳоказо.

Иккинчи жаҳон уруши даврида биргина Майданскда бир миллион беш юз минг нафар, Освенцимда эса 4 миллион нафарга яқин одам қириб ташланган.

Нацистлар норасида болаларни ҳам аяшмаган. Бундан ташқари, улар босиб олинган давлатлардаги жисмонан соғлом одамларни қул сифатида ҳарбий заводлар ва шароити оғир жойларда ишлатишди. Одамларни бу тарзда қулликка жалб этиш халқаро конвенцияларга, хусусан, 1907 йилги Гаага қоидаларининг 46-моддаси, қонунлар, урушнинг анъаналари ва жиноят ҳуқуқининг умумий қоидаларига мутлақо зид эди.

"Нюрнберг жараёни"да фашистларнинг жирканч жиноятлари тўлиқ исботини топди. Халқаро ҳарбий Трибунал Геринг, Риббентроп, Кейтел, Кальтенбруннер, Розенберг, Франк, Фрик, Штрейхер, Заукел, Йодл, Зейсс-Инкварт, Борман сингари нацистлар бошлиқларини осиб ўлдириш йўли билан ўлим жазосига ҳукм қилди. Гесс, Функ ва Редер эса бутун умрини қамоқда ўтказадиган бўлди. Ширах ва Шпеер 20 йил, Нейрат 15 йил, Денниц эса 10 йил муддатга озодликдан маҳрум этилди. Фриче, Папен ва Шахт оқланди. Судга топширилган Лей жараён бошланишига оз фурсатлар қолганда қамоқда ўзини осиб ўлдирди, Круп эса даволаб бўлмайдиган касал деб топилди ва унга нисбатан қўзғатилган иш тўхтатилди.

Трибунал СС, СД, СА, гестапо ва нацистик партиянинг бошқарув таркибини жиноий ташкилотлар деб топди, бироқ олий қўмондонлик ва бош штабни эса жиноий ташкилотлар деб топиш тўғрисида қарор чиқармади. Кальтенбург, Ширах, Шпердан ташқари барча судланганлар авф сўраш мурожаати билан чиқишди. Назорат Кенгаши томонидан мурожаати рад этилгач, улар 1946 йилнинг 16 октябрига ўтар кечаси Нюрнберг қамоқхонасининг биносида осиб ўлдирилди.

Шу тариқа халқаро ҳарбий трибунал агрессияни халқаро миқёсидаги жиноятлардан бири деб топди ва агрессив урушларни тайёрлаш, келтириб чиқариш ва олиб боришда айбдор ҳисобланган давлат арбобларини жиноий жиноятчилар сифатида жазолади. Бошқача айтганда, миллионлаб инсонларни ҳаётидан маҳрум этишнинг ижрочилари ва ташкилотчилари устидан адолатли ҳукм чиқарди.

Мазкур суд жараёни ҳар қандай жиноятга жазо муқаррар эканлигини ва ҳар қандай ёвузлик инсоният лаънатига дучор бўлишини амалда исботлади. Шу боис ушбу жараён тарих саҳифаларига муҳрланди.

Акмал БУРХОНОВ
тайёрлади

ОТА-ОНА ОРЗУСИ

У ФАРЗАНД ТАҚДИРИГА ҚАНЧАЛИК БОҒЛИҚ?

Югурик вақт қанотида фарзандлар улғайгани сари жажжи қалбдаги истак-умидлар ҳам улғаяверади. Ўз навбатида ота-она орзуси ҳам улғайиб боради. Айтиш жоизки, фарзанд вояга етгач, янги ҳаёт бўсағасида қайси касб ёки ҳунар бошини тутишни ўйлаб, иккиланиб турган маҳалда, албатта, ота-онанинг унга ўгит ва тўғри йўналиш бериши катта аҳамиятга эга. Чунки ота-она фарзандининг ҳеч қачон эгри йўлга юришини истамайди ва, аксинча, унинг бахтли бўлишини, ўзлари эса ўша бахт соясида саодатли умргузаронлик қилишни хоҳлашади.

Лекин ота-онанинг янги ҳаёт бўсағасида турган фарзанди истагига қарши чиқиши ёки аксинча, ҳолат юз берган бўлса-чи?

Таъкидлаш ўринлики, киши истаса-истамаса ҳаётда бундай ҳоллар ҳам учраб туради. Бу эса аксарият ҳолларда ота-она ёки иккаласидан бирининг фарзанди танлаган йўлни, гарчи у узоқни кўзлаётган бўлса-да, хуш кўрмасликлари ёхуд фарзанди хоҳиш-истагини эътиборга олмай, уни ўзлари танлаган йўлдан боришини кўпроқ хоҳлаши оқибатида юзага келаётганини кузатиш мумкин.

Мана бир мисол: ёши ўттизни қоралаб қолган бир йигитни биламан. Унинг яқин ўтмишидан ҳам хабарим бор. Ўша йигит мамлакатимиз мустақилликка эришган илк йилларда мактабни битирди-ю, негадир ҳеч қайси олий ўқув юртига ҳужжат топширмади. Ваҳоланки, мактабни тугатган ҳар бир ўсмир ўша онларда катта-катта орзу оғушида бўлади ва албатта, бирор-бир ўқув юртига ўқишга кириш учун ҳужжат топширади. Айни ўша вақтлари мамлакатимизда олий ўқув юртларига кириш имтиҳонлари ҳам янгича услуб — тест синови орқали ўтказила бошлаган бўлса-да, негадир у ҳеч қайси ўқув юртига ҳужжат топширмади.

Нега?

Бунинг сабабини кейинроқ билдик: отаси рухсат бермапти. Бу эса беихтиёр мактабни тугатган йили ўқишга киролмаган бошқа бир ўсмирнинг иккинчи, учинчи, ҳатто тўртинчи йилларда ҳам омадини синаб кўрганини ёдга солади. Ёки буни эшитган киши гарчи ишонгиси келмаса-да, яна бир ҳаётий мисолни келтириш жоиз: олти-етти нафар фарзандли, ёши қирқдан ошган бир киши ҳам ўша пайтларда абитуриент эди. Балки буни ҳам яшаш учун курашнинг бир тури дейишимиз мумкин бўлар. Нима бўлганда ҳам ўз омадини бирор марта ҳам синай олмаган йигитга ачинасан киши. Бунга унинг отаси иқтисодий ва бошқа сабаблар баробарида собиқ шўро тузумида мавжуд бўлган "ўқишга фақат пулдорларнинг боласи киради", деган ақидани рўкач қилиши мумкин. Бироқ бу важ ўзини оқламайди. Негаки, тест синови барча учун баробарки, бугунги кунда билимли ўқувчи истаган олий ўқув даргоҳига ўқишга кириши мумкин. Айни пайтда ҳатто билимли ёшларнинг хорижий давлатларда таҳсил олаётганини кўрган, эшитган киши кўнглида беихтиёр фахр туйғусини туяди. Бунинг моҳиятини ҳалигача англаб ета олмаганларга эса фақат ачиниш мумкин, холос. Баён этилган йигитнинг орзуси эса отасининг асоссиз қаттиққўллиги туфайли саробга айланган.

Шу ўринда яна бир мисолни келтириш жоиз деб ўйлаймиз. Мактабни эндигина битирган ўсмир биринчи марта ота-онаси раъйини қайтарди. У волидаси ва падари таклиф қилган, яъни "келишилган, кириши юз фоиз аниқ бўлган" ўқишга эмас, ўзи хоҳлаган касб эгаси тайёрлайдиган олий ўқув юртига ҳужжат топширди. Бироқ давлат ҳисобидан ўқишга бир неча балл етмай қолиб, шартнома асосида ўқишга тўғри келгач, ота-онаси бунга розилик билдирмади. Энди ўсмир кейинги йилда яна қайтадан ўша билим даргоҳига ҳужжат топшириш мақсадида тайёргарлик кўрмоқда. Бироқ ота-онаси "боши деворга урилса-да, кўзи очилмаган" фарзандини кейинги йилда яна "ўзлари хоҳлаган жойга ўқишга киритиш" пайида юришибди.

Демак, ота-она билан фарзанднинг ниятлари бошқа-бошқа. Бу эса ўртада ҳар икки томон ҳам илғай олиши мушкул бўлган қарама-қаршиликни юзага келтирган. Ваҳоланки, ота-она фарзанди танлаётган йўлни маъқуллаб, уни қўллаб-қувватлаганда руҳий тушкунликка тушмаган фарзанд биринчи уринишдаёқ талаба бўлиши мумкин эди.

Бу сўзларни айтиш билан фарзанднинг ота-она кўрсатган йўлдан юрмай, улар кўнглини ранжитиши ҳолатини тарғиб қилмоқ ёки оқламоқ ниятидан йироқмиз. Чунки муқаддас китобларда ҳам фарзанднинг ота-онасига, гарчи улар ёмон бўлишса-да, яхши муомалада бўлиши лозимлиги қайд этилган. Лекин фарзанднинг айрим ҳолларда ота-онаси сўзига итоат этмаслиги мумкинлиги ҳам айтилганки, фақат бунда фарзанд ота-онасини улар кўрсатаётган йўлнинг охири яхшилик билан тугамаслигига ишонтира олиши (керак бўлса, далиллар билан) керак бўлади.

Ушбу мавзуда қоғоз қораланаётиб, сарлавҳа танланаётганда беихтиёр машҳур адибимизнинг севимли асаридаги шу номли боб ёдга тушди. Унда яккаю ёлғиз фарзанди "бошини иккита" қилишни истаган ота-онанинг ўғлидан иккинчи бор уйланиш розилигини олганини кўпчилигимиз биламиз. Хўш, бу ерда ота-она орзуси билан фарзанд хоҳиши қай даражада уйғун эди? Асарни ўқиган киши бундан ҳам хабардор, деб ўйлаймиз. Лекин асардаги бу бобни ёдга олишдан мурод уни таҳлил қилиш эмас, балки бугунги кунда айрим ота-оналарнинг фарзандини уйли-жойли қилишдаги баъзи ножўя ҳаракатлари хусусида фикр юритишдир. Маълумки, инсон руҳиятида бирор ишга, гарчи у бунинг оқибати яхшиликка олиб келмаслигини билса-да, уриниш мавжуд. Шу маънода қариндошлар ўртасида никоҳ қайд этилиши ҳолатларини ҳам фақат инсонгагина хос тушунча натижаси дейиш мумкин. Бу эса ўз навбатида инсон руҳиятига хос бўлган "билганига амал қилмаслик" деган тушунчага бориб тақалади. Бунинг хунук оқибатларга олиб келишини эса кексаларимиз сўзлари ҳам, ҳаётий мисоллар ҳам, тиббиёт ҳам тасдиқлайди.

Mushohada

Бугунги кунда асосий йўналиши оила "қўш устун"ларининг бир-бирига муносабатини ёритишга айланиб улгурган айрим нашрлар саҳифалари-ю радио-телевидениеда қариндошлар ўртасида тузилган никоҳ ва унинг салбий оқибатлари ҳақида кўп чиқишлар қилинмоқда. Айтиш жоизки, аксарият ҳолларда ота-она розилиги (фарзанднинг уларнинг сўзини қайтаролмаслиги) туфайли унаштирилаётган ёшлар алалоқибат ажрашишга мажбур бўлишаяпти ёки ногирон бўлиб дунёга келган фарзанд сабабли қалбида битмас жароҳат пайдо бўлмоқда. Қариндошлар ўртасида никоҳ тузилишини аксар ота-оналар "қариндошчиликни узмаслик, улардан узоқлашмаслик" билан изоҳлашади. Бироқ бу важ ҳам ўзини оқлай олмайди. Ваҳоланки, кўп ҳолларда айнан шу ҳолат нафақат ёшларнинг ажрашиши, балки баъзи қариндошларнинг ҳатто юз кўрмас бўлиб кетишларига сабаб бўлаётир. Аслида "қариндошчиликни узмаслик"нинг бошқа йўллари кўп бўлиб, бу ҳар икки томоннинг ўзига боғлиқ масала ҳисобланади. Демак, бу ўринда ота-она ризолиги рад этилишга мажбур.

Алалхусус, ота-она орзуси билан фарзанд ризолиги ҳамма вақт ҳам уйғун бўлавермас экан. Бу эса ота-онанинг ўзлари хоҳламаган ҳолда фарзанд руҳиятига салбий таъсир ўтказиб қўйишига олиб келади. Улар ўртасидаги ўзаро келишув, яъни ота-онанинг фарзандини ўзлари кўрсатган йўналиш ёки у танлаган йўлнинг қай даражада тўғри эканини бир-бирига тушунтира олишларигина оқибатда кутилган натижани беради. Шундагина ҳар икки томон эришилган ютуқлардан шодмон бўлишади. Хулоса сифатида айтадиган бўлсак, ота-она ризолигини олган фарзанд ҳеч қачон кам бўлмайди ва фарзанди олдидаги бурчини ҳаққоний адо этган ота-онанинг юзи жигарбанди қаршисида доимо ёруғ бўлади.

Шерали НИШОНОВ,
«Инсон ва қонун» мухбири

Taqdir tarixi

WINSTON CHERCHILL

Яратишга бахшида умр

Инсоният тарихида ўз салоҳиятини дунёга намоён этолган кишилар кўп бўлган. Лекин уларнинг аксарияти биргина соҳада ўзларини кўрсатишган. Шундай ноёб қобилиятли одамлар ҳам борки, улар бир вақтнинг ўзида бир қанча соҳаларда муваффақкият қозона олишган. Дунё халқлари хотирасида машҳур давлат раҳбари, нотиқ, ёзувчи, рассом, саркарда ва журналист сифатида ўчмас из қолдирган шахслардан бири Буюк Британия Бош вазири лавозимида икки муддат фаолият олиб борган Уинстон Черчиллдир.

Англиянинг Бленхем саройида яшаган Рендоф ва Лейди Черчиллларнинг катта фарзанди Уинстон 1874 йилнинг 30-ноябрида дунёга келади.

Уинстоннинг отаси мамлакатдаги консерватив партиянинг раҳбаридан бири бўлган бўлиб, онаси эса пардозчи эди. Уинстоннинг тарбияси билан асосан отаси шуғулланарди. Лейди Черчилл хоним ўғлига унчалик ҳам эътибор бермас, у кўп вақтини пардоз-андоз ишларига сарфлар эди. Кейинчалик Уинстон ўз хотираларида "онам чиройини ўзгаларга кўз-кўз қилишни жуда яхши кўрарди. Шу сабабли бўлса керак, у қаршимда худди юлдуз сингари кечқурун пайдо бўларди", деб ёзган эди. Ўғли 6 ёшга тўлганда, укаси Жонн туғилади. Ўғли 12 ёшни қаршилаганда ота уни ўрта мактабга ўқишга қўяди. Бироқ Уинстон шўх ва шартаки бола бўлиб ўқишдан кўра ўйинқароқликка мойил эди. Бундай феъл-атвори билан отасини кўп бора жаҳллантирган. Уинстон ўрта мактабни битиргач, ҳарбий коллежга ҳужжат топширади. Аммо икки марта уриниш фойда бермайди. Ниҳоят, учинчи йил деганда имтиҳонларни муваффақкиятли топшириб, талабалик сафига қабул қилинади. Қизиғи шундаки, бу ерда у аста-секин ноёб қобилиятини намоён этиб, ўқитувчилар ва талабаларнинг ҳурмат-эътиборини қозона бошлайди. Хусусан, у яхшигина мақолалар ёзиб, журналистик маҳоратини эгаллайди. Уинстоннинг ҳаракатлари шу даражага етадики, коллеж раҳбарлари уни ҳарбий журналист сифатида Куба ва Испания ўртасида бўлаётган урушга юборади. Бу эса Уинстоннинг ижодига ғоят кучли таъсир кўрсатади. Урушда у ҳарбий журналист сифатида самарали ижод қилади. Ўзига билдирилган юксак ишончни оқлаган Уинстонга раҳбарият лейтенант унвонини беради. Шунингдек, У "Малакенд ҳақида ҳикоялар", "Денгиз жанги" каби китоблар ҳам нашр эттиради.

Урушдан қайтган Уинстон ўз номзодини парламентга қўяди ва 1901 йилдан бошлаб умумий палатада фаолият юритади. Парламентдаги 5-6 йил фаолияти давомида Уинстон Черчилл жуда кўп сиёсатчи ва давлат раҳбарлари билан учрашиб, уларнинг назарига тушади. Бунинг натижаси ўлароқ у Копония котиби (1906-1908) ва Савдо палатасининг президенти (1908-1910) лавозимларида иш юритади.

Энди Уинстоннинг оилавий шароитига тўхталадиган бўлсак, 1908 йилнинг кузида Черчилл Клементен Хузер исмли қиз билан танишиб қолиб, унга уйланишга қарор қилади. "Ҳаётда топган энг катта бахтим хотиним бўлди", деган эди Уинстон тўйлари ўтгач. Эр-хотин Олани, Рандолф, Сарах, Мери исмли фарзандларини тарбиялаб, вояга етказишди.

Биринчи жаҳон уруши бошланиши арафасида Англияда кўпни кўрган, тажрибали, ҳар қандай вазиятда ҳам тўғри йўл тута оладиган ҳарбий саркарда зарурати пайдо бўлди. Мамлакат бош вазири Ҳерберт Уинстон Черчиллни ҳарбий қўмондон этиб тайинлади. Адмирал Уинстон Черчилл биринчи жаҳон уруши вақтида халқ тинчлигини таъминлаш мақсадида бор кучни сарфлади. Уруш тугагач, (1918 йил ноябр) у мамлакатнинг ҳарбий ва ҳаво ишлари бўйича котиблигига тайинланди. Орадан 4 йил ўтгач, Уинстон яна парламентга қайтишга қарор қилади. Бу пайтда Черчиллнинг яна бир қобилияти юзага чиқади.

Шу кезларда Черчилл бўш вақтини рассомчилик билан шуғулланишга сарфлайди. Шуниси қизиқки, Черчилл 40 ёшидан кейингина портрет чиза бошлайди. Бундан Уинстоннинг ўзи ҳам ҳайрон қолган. Черчиллнинг ўша пайтда чизган кўпгина асарлари ҳозирда Ройал академиясининг музейида сақланмоқда. Черчиллнинг рассомчилик фаолияти узоқ чўзилмади. Иккинчи жаҳон уруши бошланганидан сўнг Англия халқи 66 ёшли Уинстон Черчиллни мамлакат бош вазири этиб сайлади. Халқнинг бундай юксак ишончи Черчиллга куч-қудрат бахшида этди. У урушни бартараф этиш ва тинчлик учун курашга бел боғлади. Черчилл ўзининг чиқишларидан бирида "Биз тинчлик учун денгизда ҳам, дарёда ҳам, океанда ҳам, қуруқликда ҳам курашишга тайёрмиз" деган эди. Бу эса Уинстон Черчиллнинг тинчликсевар, фидойи инсон бўлганлигидан далолатдир.

Уинстон Черчилл тинчлик учун курашишда ҳаётда энг яқин дўстларидан бири бўлган АҚШ президенти Франклин Рузвелтни ҳамкорликка чақирди. Икки тинчликсевар давлат раҳбарлари урушнинг якун топишига ҳам катта ҳисса қўшишди. Урушдан сўнг Черчилл "Иккинчи жаҳон уруши" номли китобини ёзиб, нашрдан чиқаради. Уинстон Черчилл 77 ёшга тўлганда иккинчи бор Буюк Британия Бош вазири этиб сайланади. Иккинчи муддатдаги фаолиятида Черчилл асосан ташқи давлатлар билан алоқа ўрнатиш ва ривожлантириш масалаларига жиддий эътибор қаратди. Англия халқи Уинстон Черчиллнинг хизматларини муносиб баҳолади. 1953 йилда Черчиллга қиролича Илизабет томонидан рицарлик унвони берилган бўлса, шу йили у адабиёт йўналиши бўйича Нобел мукофотига сазовор бўлди. 1954 йилда Черчилл ўзининг 80 ёшини нишонлайди. Дунёнинг турли бурчакларидан келаётган табрикнома ва қутловларни кўрган Черчилл қувонганидан йиғлаб юборади. Орадан бир йил ўтгач, Черчилл нафақага чиқади. Шундан сўнг тўрт томдан иборат "Инглиз тилида сўзлашувчи Англия халқи" номли китобини нашр эттирди.

Шу тарзда кўпқиррали фаолият олиб борган, бир қанча соҳаларда салмоқли ютуқларга эришган машҳур сиёсатчи, жамоат арбоби, нотиқ, ижодкор ва саркарда 1965 йилнинг 15 январ куни вафот этади. Англия халқи суюкли фарзандининг дафн маросимини "Мартин" қабристонида ўтказди. Минглаб мотамзада одамлар буюк инсонга сўнгги бор ҳурмат-эҳтиром кўрсатишди.

Хусан ТУРСУНОВ
тайёрлади

Nadomat

СЎҚИР КЎЗНИНГ ОЧИЛИШИ

Малика эрталаб бозорга шошиб кетаётганда, Ражаб уни тўхтатиб, бугун эртароқ қайтишини, меҳмондорчиликка боришини тайинлади.

Эрининг таклифи Маликага ҳам маъқул тушди. Бошқача айтганда, у Тойлоқ туманида яшовчи яқин таниши — Норчучукникига меҳмонга боришини эшитиб, яйраб кетди.

Куз кунларининг оқшоми тез тушади. Ҳадемай кун иккинчи ярмига оғди. Кечга томон эр-хотин эшикни қулфлаб меҳмондорчиликка йўл олишди. Тойлокда меҳмондорчилик ярим тунга қадар давом этди. Оралиқ масофа йигирма беш чақирим эди. Шунинг учун эр-хотин Норчучукнинг уйида тунаб қолишди.

Эрталаб уйга қайтишгач, не кўз билан кўришсинки, эшик очиқ, сандиқнинг қулфи бузилган. Малика бозорда тижорат йўли билан топган 1 миллион 29 минг сўм пул, нархи 50 минг сўм бўлган эркакларнинг янги пальтоли курткасини кимдир ўғирлаб кетибди. Буни кўриб, эр-хотиннинг эсхонаси чиқиб кетди. Оз эмас, кўп эмас, бутун бисотини кимдир ўмариб кетса, одамга жуда алам қилар экан. Малика бу пулларни ўзини ўтга, чўққа уриб, минг бор азоб билан топган эди. Ҳуши бошидан учиб, дарҳол милицияга хабар берди.

Таажжубланарли томони шундаки, эшикнинг қулфи бузилмаган эди. Аниқроқ айтганда, у зарарлантирилмасдан очилган эди. Бунинг устига уйдаги бошқа жиҳозларга ҳам қўл теккизилмаган, улар жой-жойида турибди. Буни айтишга мақсад шуки, агар пул ёки қимматбаҳо буюмлар қаерда сақланишини билмайдиган ўғри, албатта уйни бош-адоқ тинтиб чиқар, хонадаги жиҳозлар тўзғитиб ташлаган бўларди. Бундан келиб чиқадиган хулоса шуки, пулларни қаерда сақланишини аниқ билган киши бу ўғирликка қўл урган. Бошқача бўлиши мумкин эмас.

Хўш, унда ким бу қабиҳ ишга қўл урган?

Асли воқеа бундай бўлган эди. Ўша худо қарғаган кун эрталаб Маликани бозорга кузатиб қўйган Ражабнинг туриб-туриб нияти бузилди. Аммо фикру хаёлини бутунлай банд этиб олган шум ниятини бир ўзи уддалай олишига кўзи етгач, у бозорда қовун-тарвуз сотаётган таниши Тожикистон Республикасининг Панжикент туманида яшайдиган Юсуф Каршиевга дардини ёради. Кел, иккаламиз шу ишни бир ёқлик қилайлик, бирдан бойиб кетамиз, сенга хизматларинг учун юз минг сўм бераман, дейди. Қабиҳ режа пишгач, Ражаб Малика йўқ пайти Юсуфни уйига бошлаб келади. У уй тўридаги сандиқни кўрсатиб, пул шу ерда сақланади, дейди. Юсуф ҳам пулнинг дарагини эшитиб, рози бўлади.

Кейин эса, Ражаб қабиҳ ниятини амалга ошириш мақсадида меҳмондорчиликка бориш режасини ўйлаб топади. Меҳмондорчиликка борадиган кун Малика бозорга кетгач, у Юсуфга бугун тунда уйда ҳеч ким бўлмаслиги, меҳмондорчиликка кетишаётганини айта туриб, унинг қўлига уйнинг калитини тутқазади. Табиийки, Малика буларнинг баридан бехабар эди. Бошқача айтганда, Ражабнинг туз еб, тузлуққа тупуриши унинг етти ухлаб тушига ҳам кирмаганди.

Энди гапни чўнтагида бегона уйнинг калитини солиб, тун чўкишини бетоқат кутаётган Юсуфдан эшитинг. У Норчучукнинг уйида меҳмондорчилик қизиган бир паллада, аниқроқ айтганда, кеч соат 23.00 ларда Ражаб берган калит билан уй эшигини очиб, ичкарига киради. Сандиқдан пул ва пальтоли куртkани олиб, шериги ўргатганидек, эшикни очиқ қолдирган кўйи ғойиб бўлади.

Эртаси куни эса Ражаб бозорга бориб, Юсуфга учрашади. Юсуфнинг ўғирлик хамирдан қил суғургандай осон кўчганидан оғзи қулоғида эди. Аммо орадан роппа-роса ўн кун ўтиб, Ражаб яна Юсуфга учрашади. Келишилганидек, Ражаб Юсуф Қаршиевга 100 минг сўм пул ва яна сийлов тариқасида пальтоли курткани беради, қолган пулларни ўзига олади.

Қабиҳ ниятда амалга оширилган бир ўғирлик тафсилотлари шундан иборат.

Албатта, суриштирув, тергов ва судда бу ишга қўл урганларнинг қилмиши ошкор бўлди.

Лекин бу воқеа кишини фикр юритиш, мулоҳаза қилишга ундайди. Энг аввало, шундай табиий савол туғилади: хўш, бу воқеанинг рўй беришида ким айбдор?

Воқеалар тафсилотидан шу нарса аён бўладики, хатолик кўпроқ М. Раҳмоновадан ўтган. Аниқроқ айтганда, ўғирлик жиноятини содир этилишига унинг ўзи сабабчи. Ҳа, шундай. Сиз бунга асло ажабланманг. Гап шундаки, у Ражабни эрим деб айтса-да, аслида улар росмана никоҳдан ўтишмаган, шунчаки топишиб яшаётган эди.

Аслида ҳамма бало ана шундан бошланади. Бу ўринда яна нима дейиш мумкин?

Умуман айтганда, ҳаётдаги ҳар бир ўйламай босилган қадам, масъулиятсизлик иккинчи бир фожеани етаклаб келади. Юқоридаги воқеа ҳам бу фикрнинг исботидир.

Демакки, бу воқеа, энг аввало, Маликага ўхшаганларга сабоқ бўлса, ажаб эмас.

Бекбўта БОБОЖОНОВ,
ҳуқуқшунос,
Абдуҳамид
ХУДОЙБЕРДИЕВ,
"Инсон ва қонун"
мухбири

Mitti maslahat

СОХТА НИКОҲДАН КИМГА НАФ?

Ҳаётда баъзи бир соҳалар сингари оилавий муносабатларда қинғирлик, аниқроқ айтганда, сохта никоҳ тузиш каби ҳоллар учраб туради.

Гап шундаки, никоҳдан ўтиш чоғида икки ёш оила қуришни эмас, бутунлай бошқа мақсадни кўзлаган бўлса, бундай никоҳ сохта, бошқача айтганда, ҳақиқий бўлмаган никоҳ деб топилади.

Оила Кодексининг 54-моддаси талабига кўра, эр-хотин сохта никоҳ қайд қилдирган ва оила қурмаган бўлса, никоҳ ҳақиқий эмас деб топилиши, сохта никоҳни ҳақиқий эмас деб топишни прокурор талаб қилишга ҳақлилиги, эр (хотин) оила қуриш мақсадисиз никоҳга кирган ҳолларда эса, бундай талаб хотин (эр) томонидан ҳам қўйилиши мумкинлиги таъкидланган.

Яна шуни айтиш керакки, сохта никоҳ ҳеч қачон ўз-ўзидан тузилмайди, балки унинг замирида қандайдир ғаразли мақсад бўлади. Айтайлик, сохта никоҳ уй-жойли бўлиш, рўйхатдан (прописка) ўтиш ва бошқа мақсадларни кўзлаб тузилиши мумкин. Сохта никоҳдан ўтиш — Олий ва ўрта махсус ўқув юртларини битирган ёшларнинг ишга тақсимловчи Давлат комиссиясига ўзининг никоҳдан ўтганлиги тўғрисидаги гувоҳнома нусхасини тақдим этиб, тақсимот жойига бориб ишламаслик ёки нафақа олиш, турар жойни қонунсиз ўзлаштириш ва бошқа мақсадларни кўзлаб амалга ошириш ҳоллари учраб турибди. Ҳатто хорижий мамлакатларга бориб ишлаш учун ҳужжатларни расмийлаштиришда ҳам қалбаки никоҳлар ҳақидаги гувоҳномаларни қўллаш учраши мумкин. Агар мутахассис уйланмаган бўлса, у узоқ муддатга, яъни бир неча йилга хорижий мамлакатларга бориб ишлаш имкониятига эга бўлмайди.

Сохта никоҳнинг жамиятимиз учун хавфли жиҳатларидан бири шуки, у одамлар ўртасидаги ўзаро ишонч, қонунларга бўлган ишончсизликни келтириб чиқариб, жиноятчиликнинг илдиз отиши, маънавиятимиз ва иқтисодимизнинг тўлақонли ривожланишига тўсиқ бўлади.

Албатта, сохта никоҳнинг олдини олиш анча қийин масала. Нега деганда, икки томоннинг жиноятkорона тил бириктириши натижасида ФҲДЁ идораларига никоҳдан ўтишни сўраб тегишли мазмунда ариза берилади. Сўнг бир ойлик синов муддати тўлгач, никоҳни қайд қилиш лозим. Икки никоҳланувчи томоннинг кўнгли, ниятлари, никоҳининг сохта-сохта эмаслигини, агар маълумот бўлмаса, билиш мушкул. Мабодо шундай маълумот тушган тақдирда ҳам унинг сохталигини аниқлаш мураккабдир. Шу сабабли никоҳ тузишда сохтакорликка йўл қўйган никоҳланувчиларни жиноий иш қўзғатиш воситаси орқали қаттиқ жазолаш керак.

Биз юқорида бугун ҳаётда онда-сонда бўлса-да, учраб турадиган бир муаммо хусусида фикр юритдик.

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоизки, халқимиз азал-азалдан оила, никоҳни муқаддас деб билиб, уни ёт назар, турфа хил ғаразли мақсадлардан асраб-авайлаб келган.

Шундай экан, оила, никоҳни асраб-авайлаш, бу муқаддас тушунчаларни майда манфаатлар йўлида қурбон қилмаслик ҳар биримизнинг бурчимиздир.

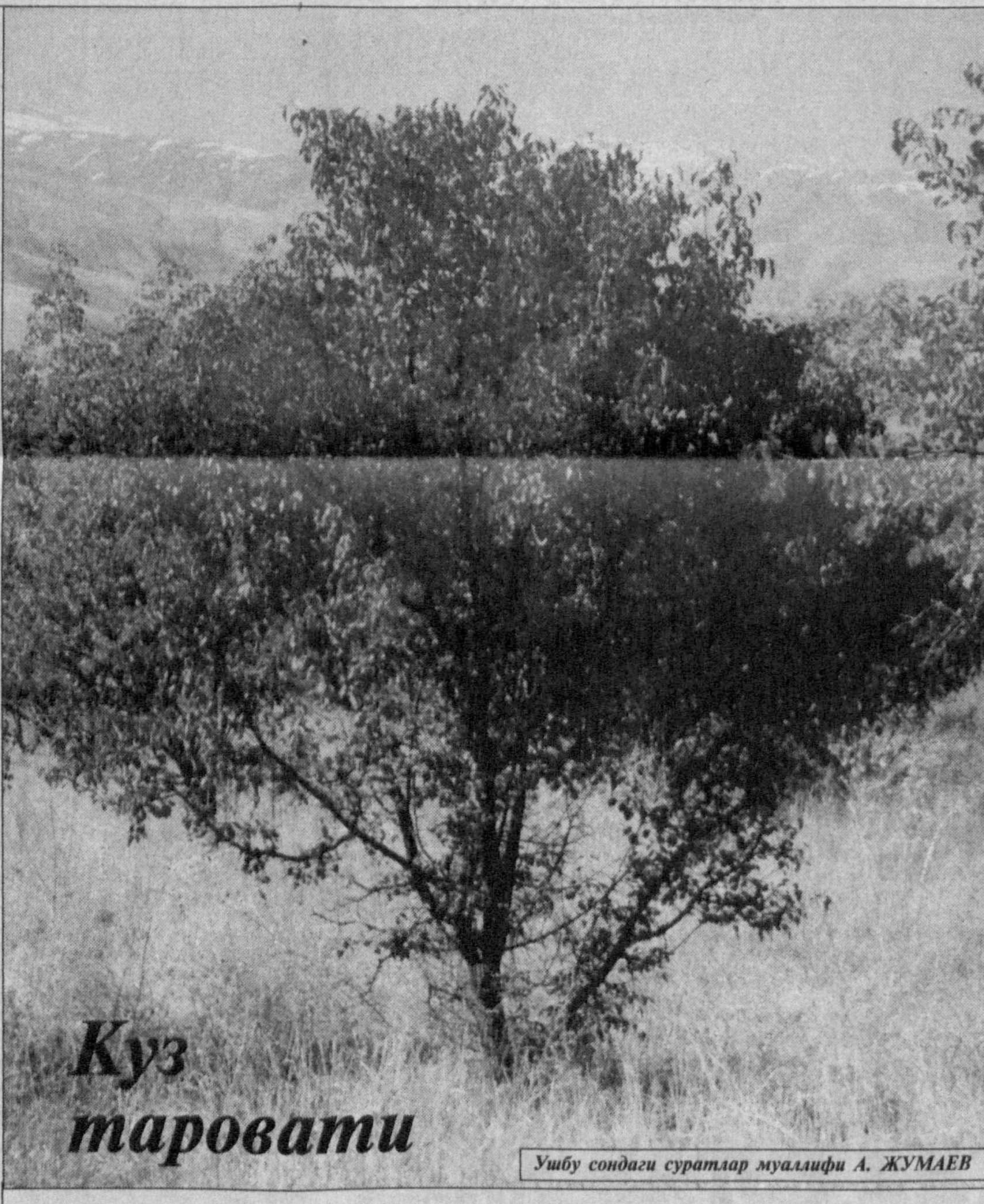

Куз тароватти

Ушбу сондаги суратлар муаллифи А. ЖУМАЕВ

СИНАЛМАГАН ОТНИНГ СИРТИДАН ЎТМА

Qilmish-qidirmish

Жиноятнинг тури ҳар хил бўлганидек, унга бериладиган жазо ҳам турлича бўлади. Қонунга хилоф иш тутган фуқаро суд томонидан белгиланган жазо муддатини ўтиб қайтгач, ҳеч кимнинг унга қўлини бигиз қилиб кўрсатишга, қилмишини юзига солиб, таъна тошини отишга ҳаққи йўқ. Чунки у қонуний жазосини олиб, ўз қилган айбининг жабрини тортиб келган.

Лекин собиқ маҳбус ўзига берилган жазодан қандай хулоса чиқаради? Кейинги ҳаётини қандай кечиради?

Ҳамма гап ана шунда. Раҳмонқул Бердиёров 1959 йили Пайариқ туманидаги узоқ тоғ қишлоқларидан бирида туғилган. Олий маълумотли иқтисодчи. Уч фарзанднинг отаси. Езоқ йиллар Жиззах ҳамда Сирдарё вилоятида масъул лавозимларда ишлаган. Хизмат мавқеидан фойдаланиб катта миқдордаги давлат мулкини талон-тарож қилганлиги учун Меҳнатобод туман судининг ҳукми билан маълум муддатга озодликдан маҳрум этилган.

Ажабланарли жойи шундаки, у озодликка чиқиб ҳам бирор жойда ёлчитиб ишламайди. Турмуш ўртоғи Гулноранинг судда берган гувоҳлигига кўра, оиланинг бутун оғирлиги тўнғич фарзанди иккисининг зиммасида. Оилага қўшимча даромад келтириш учун бирор-бир ташкилот ёки корхонага ишга кириб пул топайин деса, эр уни ёмон йўлга юриш ниятида ишламоқчи бўлганликда айблаб жанжал чиқаради. Ўзи эса эски улфатлари билан ичкиликбозлик қилиб еб-ичиб юришдан нари ўтмайди.

Хуллас, ана шу ҳаётга ўрганиб қолган Раҳмонқул оиласи кўч-кўронини юк машинасига юклаганча туғилиб ўсган қишлоғидан Наримон қўрғонидаги "Мустақиллик" маҳалласи хонадонларидан бирини ижарага олиб яшай бошлади. Қўни-қўшнилар улар маҳаллага кўчиб келган дастлабки кунларидан бошлаб бу хонадондагиларни ёлғизлатиб қўйишмади. Кунда-кунора улар аҳволидан хабар олиб туришди. Лекин маҳалла аҳлининг бу хонадонга бўлган эътибори узоққа чўзилмади. Раҳмонқулнинг ўйламай босган бир қалтис қадами оила аъзоларининг ҳам юзини ерга қаратди. У ён қўшни бўлиб яшаган Ўташев Муроднинг ҳеч бир сабабсиз беш ойга яқин тергов ҳибсхонасида ётиб чиқишига турмуш ўртоғи Алтмишева Зебунисо, қайнилари Ўринбоев Нурбек ва Қўчқоров Илҳомларнинг "Гаров" эҳтиёт чораси сифатида тергов маҳкамалари идоралари эшигида сарғайишларига сабабчи бўлди.

Гап шундаки, 2000 йилнинг декабр ойи ўрталарида Муроднинг уйига собиқ Челак туманининг Навоий ширкат хўжалигида яшовчи қайнилари Нурбек ва Илҳом меҳмон бўлиб келишди. Мурод Раҳмонқулнинг ҳам уйига таклиф қилди. Ўртада Мурод топиб келган икки шиша арoқ ҳам бўшатилиб, суҳбат авжига чиқди. Нурбек ва Илҳом суҳбат орасида поччаси Абдулазизов Ортиқдан қарзга олган 150 килограмм майизни Тошкент бозорига олиб бориб сотиш ниятида эканини маълум қилди.

Дўзах ўтидайин аланга олаётган печ ёнида болишга ёнбошлаб гурунг бераётган Раҳмонқул уларни Янгиер бозорига ўзи билан олиб бориб, майизни танишлари орқали қиммат нархда сотиб берадиган, Нурбек билан Илҳом эса, бунинг эвазига поччасидан 100 килограмм майизни қарзга олиб, ундан қоладиган фойдани Раҳмонқулга берадиган бўлишди.

Эртаси куни азонда ўрнидан турган Раҳмонқул инсоф, виждон, қўшничилик ҳаққи-ҳурмати деган тушунчаларни бир чеккага йиғиштириб, хотинидан уч минг сўм пул олди-да, қўшнининг қайнилари билан йўлга тушди. Ўн кун мобайнида Янгиер ҳамда Жиззах бозорида савдо қилиб сотилган майиз пулини еб-ичиб, танишлари билан улфатчилик қилишдан қўли бўшамаган Раҳмонқул шерикларини Жиззах бозорида алдаб қолдирди-да, пулни чўнтагига уриб, жуфтакни ростлаб қолди. Жиззахда бирга ишлашган таниш-билишлари билан дийдорлашиб, Янги йилни улар даврасида кутиб олган Раҳмонқул уйига қайтиб келиб, катта ғалванинг устидан чиқди. Унинг ширин сўзига ишониб, қўйилган тузоғига илиниб, не машаққатлар билан Пойариққа етиб келган Нурбек ва Илҳом бор гапни поччаси билан опасига айтиб, Раҳмонқуллар ижарада яшайдиган ҳовлига боришади-да, ўғлининг дурадгорлик ускунасини олиб қўйишади. Оиланинг асосий даромад манбаига айланиб қолгандан бағри хун бўлиб ўтирган фарзандлари: "Отамиз уларнинг пулини йўқ қилиб қўймагандир, келса, қайтариб берар", деган ўй-умидлар билан «тиқ» этса, эшикка қараб, унинг йўлига кўз тикиб ўтиришарди. Йўқ, Нурбеклар тўғри айтишган экан, отанинг чўнтагида ҳемири ҳам йўқ эди...

Энди нима қилиш керак? "Омади юришган одамни томдан ирғитсанг тилланинг устига тушади", деганларидек, Раҳмонқул эртаси куни маҳалла котибининг гувоҳлигида тўрт-беш кун ичида пулни қайтариб бериши ҳақида тилхат ёзиб, Муроднинг қўлига тутқазди-да, ўғлининг ускунасини қайтариб олиб яна қаёққадир ғойиб бўлди. Бу сафар "алдамаган" экан. Айтилган муддатда, кечга томон уйга кириб келган Раҳмонқул қўшниларини уйига чақириб, қўлидаги бир даста пулни ўртага ташлаб, "Санаб олинглар", деди. Қўшнилар Раҳмонқул ўртага ташлаган пулни қўлларига олиб санай бошлаган бир пайтда хонадонда милиция ходимлари пайдо бўлишиб, "жиноят устида қўлга туширишди" ва далолатнома тузилиб, ички ишлар бўлимига олиб кетишди. Кейинчалик маълум бўлишича, Раҳмонқул қўшниси Ўташев Мурод ва унинг турмуш ўртоғи Зебунисо укалари билан ўзаро жиноий тил бириктириб, унинг оиласи тинчини бузиб, катта миқдорда пул топиб беришликни талаб қилиб, қонун билан қўриқланадиган манфаатларига жиддий зиён етказилаётганлиги тўғрисида ички ишлар бўлимига ариза билан мурожаат қилган бўлиб чиқди. Мазкур бир пардали спектакл шу тарзда якун топди. Лекин Пойариқ туман Жиноий ишлар бўйича судининг раиси Норкамол Тошпўлатовнинг ишга тўғри ёндашганлиги ҳимоячининг рад этиб бўлмас далиллар билан чиқиш қилиши туфайли "айбдорлар" суд залидан озод қилинди. Ҳақ қарор топиб, Раҳмонқулнинг ғаразли мақсад йўлида амалга оширмоқчи бўлган нияти рўёбга чиқмади.

Рўзимурод ТУРСУНОВ,
журналист

1996 йилнинг январидан нашр этилади
ИНСОН ва ҚОНУН
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ
МУАССИС: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ
1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган
Бош муҳаррир: Шодиқул ҲАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:
Бўритош МУСТАФОЕВ
Пўлат САМАТОВ
Хуршид СОДИҚОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:
Шуҳрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Холли НОРБОЙ
Нормейли НОРПЎЛАТОВ

Индекс: 646882
«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй.
Буюртма Г-921. Тиражи — 10.000.
Босишга топшириш вақти — 21.00
Топширилди — 22.30

Саҳифаловчи: Жаъфар ЖАББОРОВ
Навбатчи: Бобомурод РАЙИМОВ
Компьютер операторлари: М. АБДУЛЛАЕВА, Д. ШОКИРОВА

МАНЗИЛИМИЗ:
700047,
Тошкент шаҳри,
Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18
(умумий бўлим),
133-70-65,
133-84-50

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин. Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.